

Història de l'art i musicologia

Report elaborat sota la coordinació de Francesc Fontbona
i Romà Escalas, amb la col·laboració de Rafael Cornudella
i Jordi Rifé

SUMARI

Abreviacions	1241
Resum d'història de l'art	1243
1. Història de l'art	1244
Resum de musicologia	1266
2. Musicologia	1267

ABREVIACIONS

€	euro	IEC	Institut d'Estudis Catalans
ANECA	Agència Nacional d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació	MACBA	Museu d'Art Contemporani de Barcelona
ARCAT	Centre d'Art Romànic Català	MCT	Ministeri de Ciència i Tecnologia
<i>ca.</i>	al voltant de	MNAC	Museu Nacional d'Art de Catalunya
CATICAT	<i>Catàleg d'instruments de les col·leccions catalanes</i>	núm.	número
CCCB	Centre de Cultura Contemporània de Barcelona	RISM	Répertoire International des Sources Musicales
CIMA	Fundació Centre Internacional de Música Antiga	SCM	Societat Catalana de Musicologia
CIRIT	Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica	SPAL	Servei de Patrimoni Arquitectònic Local
CSIC	Consell Superior d'Investigacions Científiques	TERMCAT	Centre de Terminologia per a la Llengua Catalana
DURSI	Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació	UAB	Universitat Autònoma de Barcelona
GEC	<i>Gran enciclopèdia catalana</i>	UB	Universitat de Barcelona
GSAM-SFA	Grup Especialitzat d'Acústica Musical de la Societat Francesa d'Acústica	UdG	Universitat de Girona
IAAH	Institut Amatller d'Art Hispànic	UdL	Universitat de Lleida
IMC	Iconografia Musical Catalana	UPC	Universitat Politècnica de Catalunya
		UPF	Universitat Pompeu Fabra
		URV	Universitat Rovira i Virgili

RESUM D'HISTÒRIA DE L'ART

La recerca en història de l'art ofereix un panorama poc delimitat i força dispers. En el moment de realitzar una valoració d'aquest panorama, una gran quantitat de «llibres d'art» i catàlegs d'exposicions fan gairebé impossible una delimitació sistemàtica del que són resultats d'investigacions originals i inèdites.

Per tant, aquest retrat segueix l'esquema bàsic del report anterior, és necessàriament incomplet i legítimament discutible i s'hi estudia un paisatge viu i en gran expansió com és el de la història de l'art a Catalunya.

1. HISTÒRIA DE L'ART

1.1. Nota preliminar

Per elaborar el report que teniu a les mans, hem cregut convenient tornar-nos a emmotllar a l'esquema bàsic de l'anterior report, que cobria el període 1991-1995 i es publicà l'any 1999, *mutatis mutandis*, perquè s'han eliminat alguns epígrafs, s'ha ampliat el contingut d'alguns altres i s'ha modificat en part l'ordre de l'exposició. Malgrat aquests ajustaments, la continuïtat del plantejament permetrà fer una lectura conjunta dels dos reports.

Com saben prou bé els especialistes de la nostra disciplina, la investigació en història de l'art ofereix un panorama especialment difús, dens, dispers i atomitzat, i a l'hora de valorar aquest panorama ens trobem amb una ingent quantitat de «llibres d'art» i catàlegs d'exposicions, uns sectors que han sofert una extraordinària expansió en els darrers anys, i que fan gairebé impossible una delimitació sistemàtica del que són resultats de recerca originals i inèdits i el que és només divulgació, uns cops seriosos, i molts altres superficials i «oportunistes» (vegeu també les conclusions i consideracions generals).

D'altra banda, la norma dels *Reports de la recerca a Catalunya* de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), segons la qual no se citen els noms dels investigadors i dels autors dels treballs de recerca, en el cas dels estudis humanístics, com és el nostre, fa que sigui poc viable —i, en tot cas, poc recomanable— una anàlisi i una valoració crítica de la producció científica. Per plantejar aquesta valoració crítica, caldria identificar els investigadors i els grups, caldria destriar les aportacions individuals en les obres col·lectives i situar les aportacions concretes —compreses entre el 1996 i el 2002— dins d'unes trajectòries que tenen certament noms i cognoms, que tenen un historial determinat i que s'expliquen millor si les situéssim dins d'uns contextos concrets, en els quals han prevalgut unes actituds intel·lectuals, unes opcions metodològiques i unes seleccions temàtiques determinades, mentre es rebutjaven o simplement s'ignoraven altres possibles actituds, models i temàtiques perfectament vigents i productius en altres departaments universitaris i centres de recerca del món occidental.

A les pàgines que segueixen es trobarà, doncs, el retrat, en senzill esbós, necessàriament incomplet, i legítimament discutible, d'un paisatge viu com és el de la història de l'art a Catalunya.

Un paisatge viu i, repetim-ho, en expansió, amb totes les disfuncions i malentesos que comporta aquesta gran expansió dels darrers anys.

Agraïm la col·laboració a totes aquelles persones que, des de les respectives institucions, han respost a la nostra demanda d'informació.

1.2. Promotors, productors i difusors de la recerca

1.2.1. Les universitats

1.2.1.1. UNIVERSITAT DE BARCELONA

El Departament d'Art de la Universitat de Barcelona (UB) és el més antic i també el més gran, en nombre de professors i d'alumnes, dins del sistema universitari del Principat. Actualment la seva plantilla docent té nou catedràtics, vint-i-nou professors titulars i vint-i-un associats (sense distinció d'àrees de coneixement, dades 2004). Els estudis que s'hi fan se centren en la titulació d'història de l'art, però s'hi integren també alguns professors que cobreixen els àmbits del teatre, el cinema o la història de la música, de manera que també hi ha línies d'investigació en aquests últims àmbits, com reflecteix, per exemple, la llista de les tesis doctorals llegides en aquests anys.

Durant el període estudiat s'han defensat amb èxit les tesis doctorals següents en l'àmbit de la història de l'art (incloent-hi també l'estètica, el cinema, el teatre i la museologia, però no la musicologia i la història de la música, matèries que són objecte central d'estudi a l'altra part d'aquest report): *Producció artística a la Catalunya antiga i medieval* (1996), *Del gravat: una aproximació al seu estudi en la Polònia contemporània* (1997), *La distribució cinematogràfica als anys 20 a Catalunya* (1997), *Estètica de lo volátil: secularización y reencantamiento en la cultura del arte moderno* (1998), *El dibuix d'actualitats en l'obra de Josep Lluís Pellicer* (1998), *Análisis del «Nuevo» Objeto artístico a través de la tecnología del color* (1998), *Arte, fiesta y manifestaciones efímeras: la visita a Barcelona de Carlos IV en 1802* (1998), *La pintura gòtica del segle XV en les terres de Lleida: la saga dels Ferrer* (1999), *Lluís Borrassà i el seu taller* (1999), *La creació del valor*.

Los fundamentos técnicos del Odín Teatret (1999), *La influència del pensament oriental en l'obra d'Antoni Tàpies* (1999), *Los Masriera, una saga de artistes* (1999), *Pervivencias de la iconografía surrealista en la pintura catalana contemporánea (1948-1998)* (1999), *El humorismo gráfico en Canarias. Soportes y objetivos (1808-1998)* (1999), *La impremta Oliva de Vilanova: Les arts del llibre a Catalunya entre el Modernisme i la Guerra Civil* (2000), *La funció educativa dels museus: un estudi sobre les cultures museístiques* (2000), *L'escultura a Catalunya entre 1490 i 1575. De la tradició medieval a la difusió i consolidació de les formes «a la romana»* (2001), *Espacio físico y espacio mental en la polis griega. El origen de la planificación de la ciudad* (2001), *El realismo cinematográfico español, 1951-1961* (2001), *Estéticas del arte electrónico o del arte hacia el sistema. Sintonía entre arte, ciencia y tecnología* (2001), *La incidència de l'art déco a Catalunya. Les arts decoratives* (2001), *Teatre contemporani en el panorama internacional. Els Joglars, Els Comediants i La Fura dels Baus* (2001), *Nacimiento de una ciudad. Un siglo de arquitectura y urbanismo en Ponferrada (1882-1990)* (2002), *El castell dels tres dragons: de cafè-restaurant a Museu de Zoologia (1887-2000)* (2002), *Els promotors de capelles i retaules en la Barcelona del segle XIV* (2002), *Fons, ritual i espectacle teatral en la festa tradicional popular: La Patum de Berga* (2002), *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. Arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer Renaixement* (2002) i *La calaixera o cómoda catalana y sus variantes tipológicas en el siglo XVIII* (2002).

Dins del període considerat han funcionat diversos projectes de recerca finançats pel Ministeri, que enumerem a continuació. En l'àmbit de l'art medieval: «L'heràldica aplicada a l'estudi de l'art gòtic català» (1994-1997), «La cort de Martí l'Humà i l'abast internacional de Barcelona com a centre artístic (ca.1400)» (1995-1998), «Formes de transmissió de models iconogràfics en l'alta edat mitjana hispànica (segles IV-XI)». La iconografia del llibre de Daniel» (1996-1999), «L'art català fora d'Espanya: pintura i escultura dels segles XI al XV» (1998-2001), «Les bíblies de Ripoll i Rodes: un corpus de la tradició iconogràfica altmedieval» (1999-2002), «La producció artística en la Corona catalano-aragonesa durant el gòtic internacional» (1999-2002), «Exportació i migracions de l'art català romànic i gòtic» (2002-2005), «El tardogòtic en la producció artística de la Corona d'Aragó: experiències autòctones i intercanvis internacionals» (2002-2005), «Tradicions i transmissió iconogràfica en l'art altmedieval: les bíblies de Ripoll i Rodes» (2002-2005). En l'àmbit de l'art modern: «Classicisme i academicisme en l'art català, 1750-1808. Dependències i invariants en relació a Espanya, París i Roma» (1998-2001). En l'àmbit de l'art contemporani: «L'art a Catalunya entre 1875 i 1936. Fonts, models i teoria. El debat entre tradició i modernitat» (1996-1999), «Art, societat i noves

tecnologies» (1999-2002), «L'art a Catalunya, 1850-1939: el debat centre-perifèria» (1999-2002), «De les arts decoratives a la cultura del disseny. El foment de les arts decoratives de Barcelona (1903-1992)» (2002-2005). En el domini de l'estètica, la teoria i la crítica d'art: «Anàlisi de la història del pensament estètic. Avatars i actualitat del bell» (1994-1997), «Art i fortuna crítica: l'oscil·lació dels valors en la història de l'art» (1998-2001), «La dimensió estètica en el món contemporani. La recreació com a via tautològica en l'art d'avui» (1998-2001). En l'àmbit del cinema: «Catalogació dels fons fotogràfics del cine espanyol a la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya» (1999-2002). Crida l'atenció el nombre de projectes dedicats a l'art medieval, per comparació amb els altres àmbits d'investigació. De totes maneres, en el de l'art contemporani, ha obtingut subvenció del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació (DURSI) el grup consolidat Art Català del Modernisme al Noucentisme (1995-1997, 1997-1999, 2000-2001, 2002-2005).

El Departament d'Història de l'Art de la UB ha continuat publicant una revista de recerca. Durant el període que prenem en consideració n'han aparegut els darrers números amb el títol *D'Art*, que portava la revista des dels seus inicis. En la llista de revistes proposada per la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT), la revista *D'Art* apareix classificada en el grup C. A partir de l'any 2001, ha canviat el títol pel de *Matèria*, i ha canviat també la seva presentació material. Tanmateix, els dos primers números de la nova sèrie (núm. 1, 2001, i núm. 2, 2002) mantenen un plantejament i uns criteris molt semblants als dels últims números de la revista *D'Art*: s'hi proposa un tema monogràfic més o menys obert («L'estil», «Naturaleses») i hi predominen els enfocaments teòrics i especulatius. L'any 1999 es va publicar un volum d'homenatge a càrrec del Departament d'Història de l'Art, amb el títol *De capitibus litterarum et aliis figuris. Recull d'estudis sobre miniatura medieval. Edició a la memòria de la professora Mª E. Ibarburu Asurmendi*.

A banda de les iniciatives del Departament d'Història de l'Art, cal recordar que les Edicions de la Universitat de Barcelona han publicat també algunes monografies, signades per professors d'història de l'art. Un dels darrers llibres publicats és *Ideas y formas en la representación pictórica* (2002).

1.2.1.2. UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

El Departament d'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) comprèn actualment el professorat de dues titulacions, la d'història de l'art i la d'història i ciència de la música. El professorat de l'àrea d'història de l'art té tres catedràtics, tretze titulars i nou associats (dades del 2004). Aquí recollim només la producció científica en l'àmbit de la història de l'art, ja que l'altra, lògicament, pertoca a l'altra part d'aquest report.

Durant el període estudiat s'han defensat amb èxit les tesis doctorals següents al Departament d'Art de la UAB: *Imágenes e ideas en la pintura tardogótica catalana. Estudios sobre el significado y carácter de los ciclos iconográficos en los retablos barceloneses (1443-1501)* (1996), *La figura de Josep Costa Ferrer Picarol i la il·lustració gràfica poètica a Catalunya de 1900 a 1936* (1996), *Els ducs de Cardona: art i poder (1575-1690). Una proposta d'estudi i d'aproximació a la història, art i cultura a l'entorn de la casa ducal en època moderna* (1997), *Imaginación y experiencia en la teoría artística del siglo XVIII* (1997), *L'estètica de l'arquitectura modernista* (1997), *Memoria colectiva y transformación urbana: relación entre monumento y ciudad en Barcelona durante los años 1982-1993* (1997), *Seres teriomórficos en la escultura románica. El Segundo Taller de Silos y sus ecos en la Castilla de los siglos XI y XIII* (1998), *Producción, circulación y uso del libro de arte en España durante la edad moderna* (1998), *El gravador català Miquel Sorelló a Itàlia. Estudi biogràfic i catàleg de la seva obra* (1998), *El mecenazgo artístico de los embajadores españoles en Roma entre 1621-1683* (1999), *San Vicente de Ávila en el siglo XII (estructuras, imágenes, funciones)* (1999), *La il·lustració de manuscrits a Girona en època romànica. El beatus de Torí i obres afins* (1999), *El tracistà fra Josep de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya* (2000), *Ofici i confraria. Mestres de cases, picapedrers, fusters i escultors a Girona (1419-1836)* (2000), *Iconografía de la marededéu a Catalunya al segle XIV (imatgeria)* (2001), *Los mosaicos romanos con estaciones en Hispania* (2001), *La influència de la corrent pictòrica francesa al romànic a la Corona d'Aragó* (2001), *Arquitectura militar del segle XVI a Catalunya* (2002), *Les poètiques pobres, efímeres i conceptuals a Catalunya, 1964-1980* (2002).

Han obtingut subvenció del Ministeri els projectes de recerca que s'enumeren a continuació. En l'àmbit de l'art antic: «Els elements integrants dels programes decoratius de les *villae* romanes d'Hispania (escultura, pintura i mosaic): estudi i interpretació» (1994-1997). En l'àmbit de l'art medieval: «Índex d'iconografia medieval del Rosselló, la Cerdanya i el Conflent» (1995-1998), «Estudi i catalogació dels manuscrits il·lustrats de la Biblioteca Nacional de Madrid» (2000-2003). En l'àmbit de l'art modern: «Corpus documental i iconogràfic de l'art del Renaixement a Catalunya 1500-1640» (1994-1997), «Corpus documental i iconogràfic de l'art renaixentista i barroc a Catalunya 1500-1714» (1997-2000), «Fonts i models de les arts figuratives a Catalunya 1500-1640» (2000-2003). En l'àmbit de l'art contemporani: «L'art a Catalunya entre 1875 i 1936. Fonts, models i teoria. El debat entre tradició i modernitat» (1996-1999), «L'art a Catalunya entre 1850 i 1939. El debat centre i perifèria: 1912-1939» (1999-2002). Finalment, el DURSI ha subvencionat, en l'àmbit de l'art modern, el grup consolidat Art del Renaixement a Catalunya (1998-1999, 2000-2001 i 2002-2004).

Des de l'any 1995, el Departament d'Art de la UAB publica la revista científica *Locus Amoenus*. En els anys 1995, 1996 i 1997, n'aparegueren els tres primers volums, amb una periodicitat anual. En el període entre el 1997 i el 2003, la periodicitat ha passat a ser bianual (núm. 4, 1998-1999; núm. 5, 2000-2001; núm. 6, 2002-2003), però cal subratllar la consolidació de la revista, que actualment és, en el seu àmbit, una de les més prestigioses de Catalunya i de l'Estat espanyol. Inclou articles relatius a tot el camp de la història, la crítica i la teoria de l'art, però fins ara hi han predominat els estudis d'art medieval i modern. Concebuda, com les altres revistes del mateix tipus, primerament com un instrument al servei del professorat del Departament, per a la difusió de la seva recerca, tanmateix cal assenyalar que s'ha consolidat com un vehicle obert a molts altres investigadors, sobretot a altres departaments universitaris catalans. De fet, els treballs signats per autors no vinculats laboralment al Departament d'Art de la UAB constitueixen dos terços del total. Si prenem en consideració tots els números apareguts fins ara (del 1995 al 2002-2003), podem comprovar que el 33 % dels articles publicats estan signats per autors que són membres del mateix Departament d'Art de la UAB (incloent-hi els becaris, però no els associats a temps parcial), el 54 % per altres autors residents a Catalunya (la major part professors universitaris), el 9 % per autors de la resta de l'Estat espanyol, i un 4 % per autors estrangers. Dels cent dos articles que s'han publicat en total en aquest període, quaranta vuit (47 %) són en català, cinquanta (49 %) són en espanyol, dos en francès, un en anglès i un en italià. La revista *Locus Amoenus* apareix classificada en el grup B de la llista de revistes proposada per la CIRIT.

El Departament d'Art ha editat també un volum d'homenatge amb el títol *Imágenes y promotores en el arte medieval. Miscelánea en homenaje a Joaquín Yarza Luaces* (Bellaterra, 2001), en el qual han col·laborat medievalistes de diferents universitats.

1.2.1.3. UNIVERSITAT DE GIRONA

El professorat d'història de l'art de la Universitat de Girona (UdG) s'enquadra dins del Departament de Geografia, Història i Història de l'Art. El professorat de l'àrea d'història de l'art inclou dos catedràtics, deu titulars, dos titulars d'escola universitària i set associats (dades del 2003).

En el període que aquí tenim en compte s'han llegit algunes tesines i hi ha algunes tesis doctorals en curs, però encara no se n'ha llegit cap.

En l'àmbit de l'art medieval, ha obtingut subvenció del Ministeri el projecte «Text i imatge en la cort d'Alfons el Magnànim» (2001-2004). En l'àmbit de l'art d'època moderna, han obtingut subvenció del Ministeri els projectes: «Corpus documental i iconogràfic de l'art del Renaixement a Catalunya 1500-

1640» (1994-1997), «Corpus documental i iconogràfic de l'art renaixentista i barroc a Catalunya 1500-1714» (1997-2000), «Fonts i models de les arts figuratives a Catalunya 1500-1640» (2000-2003). El grup de recerca que ha obtingut aquestes subvencions també ha estat reconegut pel DURSI com a grup consolidat: Art del Renaixement a Catalunya (1998-1999, 2000-2001 i 2002-2004).

Entre d'altres subvencions, ressenyem les que la mateixa UdG ha concedit dins del Pla de Suport a la Recerca als grups Art Modern, Patrimoni Artístic i Educació i Teories de l'Art Contemporani.

1.2.1.4. UNIVERSITAT DE LLEIDA

Els professors d'història de l'art de la Universitat de Lleida (UdL) s'enquadren en el Departament d'Història de l'Art i Història Social. L'únic projecte subvencionat pel Ministeri porta el títol «Producció artística i consum en el món urbà català en època gòtica dins del context europeu» (2001-2003). Alguns professors del mateix Departament formen part de projectes amb seu a la UB. Hi ha tesis doctorals en curs, però no se n'ha llegit cap en els anys que aquí considerem.

Destaquem el congrés «L'artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó», que es va celebrar els dies 14, 15 i 16 de gener de 1998, organitzat conjuntament per la UdL i l'Institut d'Estudis Ilerdencs, les ponències i comunicacions del qual es recolliren en un volum amb el mateix títol (1999).

Cal recordar que la UdL (Servei de Publicacions) edita la col·lecció «Espai/Temps», amb quaranta-quatre volums publicats des de l'any 1988, alguns dels quals sobre temes historicoartístics. Dins del període considerat, la UdL també ha publicat la monografia *El esplendor gòtic català: La miniatura a comiencs del segle XV* (1998).

1.2.1.5. UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

A la Universitat Rovira i Virgili (URV), els professors d'història de l'art s'integren al Departament d'Història i Geografia. El professorat de l'àrea d'història de l'art té un catedràtic, quatre titulars i dos associats (dades del 2003).

Durant el període estudiat ha culminat una sola tesi doctoral sobre història de l'art: *La pintura del segle XVI en la diòcesis tarraconense: catàlego razonado* (2000). També s'ha llegit amb èxit la tesi *Introducción a la historia de las artes del espectáculo en China* (2002).

El Ministeri ha subvencionat els projectes següents: en els àmbits de l'art medieval, modern i contemporani, «Escultura gòtica de mecenatge reial i eclesiàstic a Catalunya. Relacions peninsulars i europees» (1995-1998), «Relacions artístiques en el si de la Corona d'Aragó entre l'edat mitjana i el Renaixement. El

mecenatge a Catalunya de 1400 a 1530» (1998-2001), «Art i societat. Famílies notables de Tarragona, segles XVIII, XIX i XX» (1999-2002); en l'àmbit del cinema: «Recuperació del patrimoni cinematogràfic de Tarragona» (1995-1998), «Investigació per a la utilització del cinema no professional com a font d'investigació primària en ciències humanes» (1998-2001). No hi ha hagut cap grup de recerca consolidat subvencionat pel DURSI.

1.2.1.6. UNIVERSITAT POMPEU FABRA

La Universitat Pompeu Fabra (UPF) no ofereix els estudis de la titulació d'història de l'art, però la titulació d'humanitats inclou diverses matèries del nostre àmbit. Els professors d'història de l'art s'integren, doncs, dins del Departament d'Humanitats. El professorat de l'àrea d'història de l'art inclou només un catedràtic, dos titulars i cinc associats. El perfil molt variat del professorat del Departament, així com les característiques de la titulació d'humanitats, expliquen probablement l'especial acomodació «interdisciplinària» de la recerca en història de l'art a la UPF, com es dedueix dels títols de les tesis doctorals que s'hi han llegit i també dels títols dels projectes de recerca i la composició dels seus equips.

S'han llegit amb èxit les tesis doctorals següents: *Indagació sobre els motius visuals en el cinema* (1999) i *Imago Dei y Lux Mundi en el segle XII. La recepció de la teologia de la luz en la iconografia del Pantocrátor en Cataluña* (1999).

Durant el període que prenem en consideració, han funcionat els següents projectes de recerca finançats pel Ministeri: «Aproximació a la teoria i crítica de les arts plàstiques a Catalunya, València i Balears (1800-1936)», «Cap a una teoria de l'art primitiu: definició dels conceptes de primitiu, primitivisme i art primitiu del segle XVIII fins a l'actualitat», «El discurs de la guerra en la literatura i les arts visuals», «Pintura visionària espanyola: la genealogia i l'estètica d'un estil des de l'edat mitjana fins a la modernitat».

1.2.1.7. UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

Els professors d'història de l'art i història de l'arquitectura de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) s'enquadren en el Departament de Composició Arquitectònica.

Podem ressenyar diverses tesis doctorals, llegides en aquests anys, que tenen un plantejament històric o crític, i que consegüentment es poden comprendre en un panorama sobre la recerca historicoartística. Citem, primerament, aquelles tesis dedicades a la història de la construcció i l'arquitectura catalana o a arquitectes catalans actius a l'estranger (el cas de Sert): *La construcció en l'arquitectura de Barcelona a final del segle XVIII* (1996), *Papers pintats a Espanya (1815-1929)* (1999), *Dibuix d'una tipologia característica. Els mercats de Barcelona del segle XIX*

(2000), *Intervenció en edificis monumentals a Catalunya (1980-1997): una aproximació crítica* (2001), *De lo anónimo en lo construido. Primitivismo modernidad en el espacio de Miró y Sert* (2002), *Dibujo y pensamiento en la obra de Rafael Masó* (2002), *José Luis Sert y Colombia. De la Carta de Atenas a una Carta del Hábitat* (2002).

A més d'aquestes, cal remarcar la gran quantitat de tesis dedicades a grans arquitectes estrangers del segle xx (Wright, Mies, Le Corbusier, Aalto, Niemeyer) i les dedicades a diferents moments o moviments de l'arquitectura hispanoamericana, portuguesa i brasilera: *El centro histórico de la ciudad de San Luís Potosí y la obra del ingeniero Octaviano Cabrera Hernández* (1997), *La capilla de Ronchamp de Le Corbusier. De la percepción de la materia al vuelo del espíritu* (1997), *Arquitectura moderna i cine. Projectar (en) l'entorn contemporani* (1998), *Espacio y poética en la arquitectura portuguesa contemporánea de los años 70 a 90* (1999), *Óscar Niemeyer. Reflexiones sobre la arquitectura (una lectura de sus escritos 1936-1998)* (1999), *Ernesto Rogers y la arquitectura de la continuidad* (1999), *Ensayos sobre vivienda social. Portugal 1850-1980. Un análisis dialógico* (2000), *Frank Lloyd Wright y el Guggenheim Museum* (2000), *Racionalidade e contingência na arquitetura de Rino Levi* (2000), *Alvar Aalto: Pavellones, ferias y exposiciones. La metáfora como lugar* (2000), *La arquitectura del Croquis. Dibujos de Ch. E. Jeanneret en Italia 1907, y en Oriente 1911: un estudio de sus antecedentes* (2000), *Neovanguardias y representación arquitectónica* (2001), *Alvar Aalto y los pabellones de madera: hacia la disolución tectónica en el pabellón forestal de Lapua* (2001), *El caso de Brasil en la historiografía de la arquitectura moderna 1936-1955* (2001), *Arquitectura moderna mexicana en los años cincuenta* (2002), *Mies y la conciencia del entorno* (2002), *Grupo Archigram, 1961-1974. Una Fábula da técnica* (2002).

Cal tenir en compte també la labor del Servei de Publicacions de la UPC. En els anys que estudiem han aparegut, per exemple, dues monografies dedicades a l'arquitectura catalana del Renaixement: *Renacimiento y arquitectura: El Palacio de la Generalitat* (1998) i *Renacimiento i arquitectura religiosa: Catalunya 1563-1621* (2001), aquest segon, en origen, tesi doctoral.

1.2.1.8. ALTRES PUBLICACIONS UNIVERSITÀRIES

Cal celebrar la iniciativa que, inspirada per diversos professors universitaris, ha comportat la creació d'una nova col·lecció de monografies d'història de l'art, amb el títol «Memoria Artium», publicada conjuntament pels serveis de publicació de la UAB, la UB, la UdG, la UdL i el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC). Els dos primers volums, apareguts l'any 2002, duen els títols següents: *El monestir de Sant Pere de Rodes* i *El Esco-*

rial como museo: La decoración pictórica mueble en el monasterio de El Escorial desde Diego Velázquez hasta Frédéric Quilliet (1809).

1.2.2. Les institucions acadèmiques

1.2.2.1. LA REIAL ACADEMIA CATALANA DE BELLES ARTS DE SANT JORDI

En el període aquí considerat han donat els seus primers i notables fruits els treballs de catalogació de les col·leccions del Museu de l'Acadèmia, i han aparegut els tres volums següents: *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. I: Pintura* (1999), *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. II: Escultura i medalles* (2001) i *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. III: Dibuijos de Lluís Rigalt* (2002). Els tres volums aporten eines de gran interès per a la història de l'art català, especialment dels segles XVIII i XIX, i en menor mesura del segle XX.

Es poden esmentar també tres exposicions preparades per l'Acadèmia: «Lluís Rigalt i Farriols. Vistes de la Barcelona Antiga, 1867-1884» (1998), «L'obra arquitectònica de Pere, Joaquim i Bonaventura Bassegoda» (1998). Una exposició antològica dels fons de pintura de l'Acadèmia recorregué diverses ciutats de l'Estat entre el 1999 i el 2000 (Pamplona, Vitòria, Bilbao, Madrid).

En el període considerat s'han publicat, com correspon, set números del *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, de periodicitat anual. A més, entre el 1996 i el 2002 s'han publicat onze discursos d'ingrés de nous acadèmics, i han aparegut també quatre volums d'anuaris, d'aparició biannual (1995-1996, 1997-1998, 1999-2000, 2001-2002).

1.2.2.2. L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Els representants de la disciplina historicoartística s'enquadren, a l'IEC, dins la Secció Històrico-Arqueològica.

Des de l'any 1981, l'IEC es va encarregar de publicar la sèrie catalana «Corpus Vitrearum Medii Aevi», en el marc d'un programa patrocinat pel Comitè Internacional d'Història de l'Art i de la Unió Acadèmica Internacional. Com saben els especialistes, els quatre volums publicats de la sèrie catalana contenen reproduccions de gran qualitat, esquemes, descripcions i anàlisis acurats, així com un aparat crític i documental sovint molt notable. En els anys que aquí considerem, ha aparegut també un llibre destinat al gran públic, amb un text de caire divulgatiu: *Vitralls medievals de Catalunya* (IEC i Lunwerg, 2000).

En aquest període han aparegut també editats per l'IEC els llibres *Barcelona, ciutat de transició (1848-1868)* (1996), *Reper-*

tori d'exposicions individuals d'art a Catalunya (fins l'any 1938) (1999) i *Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya (fins l'any 1938)* (2002), els dos darrers, fruit d'una iniciativa que sorgí plenament de l'IEC, sufragada i editada pel mateix IEC, destinada a recopilar informació sistemàticament per crear eines sòlides indispensables per abordar l'estudi de l'art contemporani català.

També han aparegut publicades les semblances de dos membres numeraris històrics del camp de la història de l'art: Josep Pijoan (1999) i Joaquim Folch i Torres (1999). L'IEC va ser coeditor, amb el MNAC i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, de la *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte* (1999), en la qual participaren un gran nombre d'investigadors. En un altre ordre de coses, l'IEC publicà el catàleg *Fons d'art de l'Institut d'Estudis Catalans* (2001).

El 2001 van tenir lloc a l'IEC les Jornades Científiques sobre Josep Puig i Cadafalch, les actes de les quals s'han publicat fora ja del període que ens toca examinar aquí.

L'any 1996 es va iniciar el programa «Corpus de manuscrits il·luminats medievals de Catalunya», i l'any 1997 s'inicià el programa «Corpus d'argenteria catalana medieval: l'obrador de Girona». La Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC també aprovà l'any 1985 com a programa d'investigació la base de dades del Centre d'Art Romànic Català (ARCAT), que actualment té 3.398 esglésies codificades. Finalment, cal recordar el funcionament dels Amics de l'Art Romànic, societat filial de l'IEC, que organitza conferències i col·loquis, i publica la revista *Lambard: Estudis d'Art Medieval*.

Cal remarcar, en tot cas, que, pel fet de no tenir personal investigador propi en règim de dedicació exclusiva, la capacitat de l'IEC per dirigir, promoure i finançar programes d'investigació és força més limitada del que seria desitjable.

1.2.3. Les administracions públiques

Està fora del nostre abast la descripció de les actuacions i els programes de les diferents administracions públiques que puguin tenir alguna rellevància per a la recerca o que hagin generat directament recerca en l'àmbit historicoartístic. D'una manera general, però, cal subratllar que totes les actuacions relatives a la protecció del patrimoni cultural moble i immoble, i en particular l'elaboració de l'inventari d'aquests béns, són fonamentals per a la investigació en història de l'art —per al present i per al futur d'aquesta disciplina en la seva aplicació a l'àmbit català. És per això que, des de la nostra perspectiva, només podem desitjar que la Generalitat de Catalunya abordi d'una manera més sistemàtica aquesta tasca, que fins ara ha estat objecte d'unes polítiques difuses, poc sistemàtiques i poc coordinades.

Un altre flanc, en la protecció del patrimoni, és el de la conservació restauració dels béns culturals mobles i immobles. Recordem, en aquest terreny, que fins ara s'han publicat, a part del butlletí *Rescat* (des del 1996), dues memòries de les activitats del Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat, que no inclouen recerca historicoartística, però aporten materials interessants per als investigadors (*Centre de Conservació i Restauració de Béns Culturals Mobles: Memòria d'activitats 1982-1988*; *Servei de Conservació i Restauració de Béns Mobles: Memòria d'activitats 1989-1996*). Com es desprèn d'aquestes memòries, des de la seva fundació el Servei s'ha dedicat sobretot a la restauració d'un gran nombre d'objectes, de molt diversa qualitat i interès, però no ha funcionat com un veritable centre de recerca que hauria de ser modèlic en l'àmbit català. Quan els objectius i les activitats del Servei de Restauració es reorienten en aquest sentit, això també redundarà en benefici dels investigadors en història de l'art —els quals, d'altra banda, sempre han tingut un accés còmode i fàcil a les instal·lacions del Servei.

El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya organitzà directament, a través del Servei d'Exposicions, diferents mostres monogràfiques, com les dedicades als pintors Olivé Busquets (1996) i Rafael Benet (1997). Aquest servei, que anys abans cobria sistemàticament l'estudi de l'art del país, amb gran envergadura i amb una molt àmplia participació d'especialistes, fou desmuntat l'any 1997, a causa de les retallades pressupostàries sofertes pel Ministeri d'Educació i Cultura, i va deixar penjades, entre d'altres, una gran exposició sobre el Romanticisme català, el catàleg de la qual es reciclà com a llibre. Les limitacions pressupostàries de l'època també acabaren amb una iniciativa profitosa no sols en el camp de la recerca, sinó també en el de la presència de la cultura catalana a Madrid: la de les exposicions, amb catàleg, que tenien lloc a Blanquerna, la llibreria i sala d'actes de la delegació de la Generalitat allà. L'última va ser la dedicada al pintor «Josep Amat» (1996).

Un altre capítol deficient, en els anys que estudiem —en els anteriors— ha estat el de les adquisicions d'obres d'art per part de la Generalitat, bé exercint el seu dret de tempteig, bé abordant adquisicions directament al mercat de l'art. No hi ha hagut una veritable política en aquest terreny que rescatés per a les col·leccions del MNAC i dels altres museus del país les obres més valuoses i representatives de l'art català que s'han posat a la venda. El dèficit és particularment greu en el cas de l'art català precontemporani. Per posar només un parell d'exemples: l'any 1999, en celebrar la casa Christie's la subhasta de Can Puig i Bendinat (Mallorca), l'Administració catalana, a pesar de la informació que tenia, va desaprovechar l'ocasió d'adquirir un quadre mitològic de dimensions importants que hauria pogut ser l'únic de fra Joaquim Juncosa —el pintor més notable del segle XVII ca-

talà— del MNAC, a pesar que el preu era, sens dubte, assequible tenint en compte el valor de la peça. L'any següent, a Subastas Alcalá de Madrid se subhastava una magnífica florera de Ramon Planella, per una xifra inferior al milió de pessetes, i també es va perdre l'ocasió d'adquirir-la, quan el MNAC no té cap obra d'aquest malaguanyat pintor català de l'època neoclàssica. El perjudici que aquest deixament causa al nostre patrimoni i a la nostra història de l'art esdevé irreparable, i sovint causa avoriment en els investigadors, que deixen de contribuir espontàniament a la «vigilància» del patrimoni, en complicitat amb l'Administració. D'altra banda, les adquisicions del Ministeri de Cultura es destinen —d'una manera gairebé exclusiva— als museus de titularitat estatal, preferentment als grans museus de Madrid, i consegüentment tampoc no reverteixen a Catalunya, a excepció d'alguns casos aïllats que poden arribar aquí en concepte de dipòsit.

Entre el 1996 i el 2002, el Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL) de la Diputació de Barcelona ha realitzat una sèrie de treballs d'investigació relacionats amb la història i les arts aplicades dels monuments que ha restaurat o que estan en curs de restauració. Aquests treballs han estat publicats pel mateix Servei, fonamentalment, a la col·lecció «Quaderns Científics i Tècnics de la Restauració Monumental» (números del 7 al 13); entre altres temes, s'hi recullen estudis sobre el castell de Cubelles, l'església de Sant Quirze de Muntanyola, la ceràmica medieval catalana, els molins de Copons, el palau Güell, o el pont de Periques a Puig-reig. A la sèrie «Monografies de l'SPAL» (números del 4 al 6), s'ha publicat un estudi sobre història i arqueologia de la torre del baró de Viladecans, la tesi doctoral *Restauració monumental a Catalunya als segles XIX i XX*, i l'assaig *Protecció del patrimoni arquitectònic a Catalunya durant la transició política, 1976-1980*. A la sèrie no periòdica «Memòria de l'SPAL» s'han publicat articles de fons sobre criteris i mètodes de la restauració monumental, així com els treballs, tant d'investigació com d'obra, duts a terme a cada edifici restaurat per la Diputació.

Analitzar a fons el paper de l'Administració autonòmica i de les administracions locals —diputacions i ajuntaments— en el món dels museus també resulta impossible en el marc d'aquest report. En els epígrafs següents ressenyarem, d'una manera selectiva i necessàriament incompleta, les activitats d'alguns dels museus de titularitat pública més rellevants, però no s'ha d'oblidar el vast panorama d'exposicions i de publicacions que sorgeix de l'heterogeni i dens paisatge dels nostres museus locals i de les institucions i entitats que depenen de —o reben algun suport de— les administracions públiques. En el cas de la Diputació de Barcelona —que al llarg del segle xx ha estat una instància fonamental en el camp de la cultura, dels museus i de la protecció del patrimoni— cal destacar, òbviament, la seva aportació pel fet de crear i patrocinar un centre de gran envergadu-

ra i projecció com és el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) (vegeu més avall), i per l'esforç de visualització del conjunt de museus que en depenen, amb l'eslògan «El Museu més gran de Catalunya».

El suport de les administracions, eventualment amb la col·laboració d'altres entitats, sovint és de gran utilitat perquè es puguin publicar treballs d'investigació o de síntesi notables. Per posar algun exemple destacat, esmentem el suport de l'Ajuntament de Girona, juntament amb el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, a la publicació d'un important volum: *Rafael Masó, arquitecte noucentista* (1996). O el suport del mateix Ajuntament a la publicació d'un llibre bàsicament divulgatiu: *La catedral de Girona* (2002). El mateix Ajuntament ha continuat fent exposicions, com la dels germans Busquets (1996) o la dels germans Fargnoli (1997), però normalment les actuacions culturals d'aquestes administracions es canalitzen a través d'institucions que depenen d'aquestes. Un llibre igualment notable, *La catedral de la Seu d'Urgell* (2000), ha estat viable gràcies al suport de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, del Govern d'Andorra i de la Fundació CaixaManresa. L'Ajuntament de Lleida publicà el volum miscel·lani: *Homenatge a mossèn Jesús Tarragona* (1996).

1.2.4. L'Església catòlica

Com és sabut, la situació dels museus de l'església catalana és molt diversa, també pel que fa als models de gestió. Alguns d'aquests museus —és el cas del Museu Diocesà i Comarcal de Lleida o del Museu d'Art de Girona— contenen importants fons diocesans reunits amb altres fons de titularitat pública, i es gestionen a partir de convenis acordats entre els bisbats i les administracions públiques integrades en els respectius patronats. En altres casos, els bisbats gestionen en solitari els seus museus, amb diversos graus de col·laboració i de complicitat amb les administracions. Sigui com sigui, cal subratllar que els convenis amb les administracions públiques són a hores d'ara l'única via —i també la més desitjable— per fer front a l'escassetat de recursos econòmics i humans i per obtenir inversions que permetin modernitzar les instal·lacions d'aquests museus.

Malgrat que l'Església sigui propietària legítima del seu patrimoni historicoartístic, aquest patrimoni també forma part d'una herència col·lectiva que tots els ciutadans poden sentir legítimament com a seva, i en aquest sentit les autoritats eclesiàstiques han d'assumir el compromís de donar a conèixer els seus millors fons al públic, en les millors condicions i d'acord amb unes pautes mínimes de professionalitat i de rigor científic. Això últim implica que tant els fons artístics com els arxius de l'Església —parroquials, capitulars, diocesans, etc.— haurien de ser accessibles per a la recerca qualificada —per a tots els

historiadors qualificats. Cal reconèixer, en aquest sentit, que el panorama global ha evolucionat positivament en els darrers anys, però les actituds i les sensibilitats de les autoritats i dels responsables eclesiàstics d'aquest patrimoni són encara bastant diferents segons els casos.

Un repàs als diversos catàlegs de les exposicions organitzades per l'Església catalana —des de l'exposició «Millenium» (1989) fins a les més recents, com la tortosina «Fidei speculum» (2000)— ens obliga a constatar que el nivell de rigor científic és, malauradament, molt desigual, tant si considerem els criteris d'edició dels catàlegs com les contribucions individuals. Ara bé, a banda dels catàlegs d'aquestes exposicions temporals, amb les seves aportacions científiques més o menys rellevants, des de la nostra perspectiva cal valorar especialment la publicació de catàlegs sistemàtics dels fons dels museus i, més enllà dels fons musealitzats, les iniciatives de catalogació del patrimoni historicoartístic moble i immoble de l'Església.

En l'àmbit dels béns immobles, la iniciativa més ambiciosa que s'ha de ressenyar és la del *Catàleg monumental del bisbat de Barcelona*, coordinat per l'Arxiu Diocesà, del qual ja han vist la llum diversos volums. Els resultats són desiguals i cal lamentar que, en termes generals, s'hagi prescindit de la col·laboració dels investigadors de les universitats catalanes. La parròquia de la Puríssima Concepció de Barcelona publicà un volum monogràfic amb motiu del seu cent vint-i-cinquè aniversari (1997).

Com a conseqüència d'un conveni entre l'Estat i l'Església catòlica, el Ministeri de Cultura finança des de fa alguns anys l'elaboració d'un inventari dels béns artístics mobles de l'Església, que en l'àmbit de Catalunya és supervisada per la Generalitat i ha estat encarregada a l'Institut Amatller d'Art Hispànic (IAAH), que fins ara dirigeix les campanyes. Les fitxes d'aquest inventari —que s'entreguen tant als bisbats com a la Generalitat i al Ministeri— no es publiquen ni són consultables d'una manera general, però en la mesura que hi puguin tenir accés, els investigadors tindran un nou instrument valuós. (Vegeu també l'epígraf dedicat als museus.)

1.2.5. Museus, biblioteques i arxius

1.2.5.1. MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA

En aquests anys, el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) ha presentat nombroses exposicions temporals, de temàtica i format molt diversos, amb els corresponents catàlegs. A continuació els esmentem gairebé tots, i obviem només alguns catàlegs que no inclouen —o a penes inclouen— resultats de recerca inèdits. Ateses les dimensions del MNAC, amb diferents departaments de conservació, i l'abundància d'aquestes publicacions, hem cregut millor ordenar-les temàticament, i no per

ordre de publicació. (No s'inclouen les nombroses publicacions del MNAC en el camp de la numismàtica.)

En l'àmbit de l'art medieval, s'han presentat dues exposicions notables. La més ambiciosa ha estat «Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura abans del romànic (segles ix i x)» (1999), amb un catàleg voluminós. Aquesta exposició és la plasmació a la seu catalana del projecte «Charlemagne. The making of Europe» —presentat conjuntament des de les ciutats de Barcelona, Paderborn (Alemanya), Brescia (Itàlia), York (Gran Bretanya) i Split (Croàcia)—, que va rebre el suport de la Comunitat Europea. Prudentment, s'ha parlat de l'«època carolíngia» i no de l'art o de la cultura carolíngia, però la intenció era la de subratllar la formació d'un espai europeu i la de situar els diferents episodis culturals «locals» dins d'un marc europeu, amb un plantejament interdisciplinari que anava més enllà de l'estricta plantejament historicoartístic. Abans d'aquesta gran exposició, s'havia presentat al MNAC «Mallorca gòtica» (1998). També s'havia pogut veure «lcones gregues de la col·lecció Velimezis» (1999).

El Greco i Zurbarán han estat objecte de dues exposicions: «El Greco. La seva revaloració pel Modernisme català» (1996) i «Zurbarán al Museu Nacional d'Art de Catalunya» (1998). També s'han presentat dues exposicions de pintura veneciana del segle XVI: «De Tiziano a Bassano. Mestres venecians del Museo del Prado» (1997) i «Cinquecento veneto. Pintures de l'Ermitage» (2001). En l'àmbit de l'art català d'època moderna només podem ressenyar la petita exposició monogràfica «La màscara reial. Festa i alegoria a Barcelona l'any 1764» (2001).

El dinamisme i l'encert de les iniciatives del Museu d'Art Modern —integrat al MNAC— han continuat en aquests anys, amb diverses exposicions d'artistes catalans dels segles XIX i XX, especialment enquadrats dins del Modernisme i dels corrents posteriors, incloent-hi el Noucentisme i les primeres avantguardes. Cal destacar, doncs, les exposicions següents: «Santiago Rusiñol (1861-1931)» (1997), «Ramon Casas. El pintor del Modernisme» (2001), «Els Masriera» (1996), «Gaspar Homar. Moblista i dissenyador del Modernisme» (1998), «Jujol, dissenyador» (2002), «Isidre Nonell 1872-1911» (2000), «Marian Pidelaserra 1877-1946» (2002), «Joaquim Sunyer. La construcció d'una mirada» (1999), «Josep Togores. Classicisme i renovació (obra de 1914 a 1931)» —aquesta realitzada amb el Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía—, «Nicolau Raurich 1871-1945. Visions mediterrànies» (1997), «Joan González 1868-1908. Pintures, escultures, dibuixos» (1998), «Pere Daura 1896-1976. Pintures, dibuixos i gravats» (1999) i «Apelles Fenosa 1899-1988» (1999).

La investigació i la catalogació de les col·leccions provinents de l'extingit Museu Clarà de Barcelona han donat com a resultat tres volums, que s'han publicat amb bastant retard, l'any 1997: *Clarà dibuixos*, *Clarà escultor* i *Clarà, catàleg del fons d'escultura*.

Algunes exposicions i publicacions, d'interès desigual, han revisat alguns dels aspectes de la història del colleccionisme i de les col·leccions del MNAC: *Josep Puig i Cadafalch i la col·lecció de pintura romànica del MNAC* (2001), *La col·lecció Cambó del Museu Nacional d'Art de Catalunya* (1997), *Renaixement i Barroc. Col·leccionisme i mecenatge al MNAC* (1998).

Han estat nombroses les exposicions i publicacions en l'àmbit de la fotografia artística i/o documental: *Primer acte. La fotografia al museu* (1997), *Ortiz Echague* (1998), *El carrer. Joan Colom a la Sala Aixelà, 1961* (1999), *W. Eugène Smith* (1999), *Introducció a la història de la fotografia a Catalunya* (2000), *Toni Catany. L'artista en el seu paradís* (2000), *La Guerra Civil espanyola. Fotògrafs per a la història* (2001), *Ulls clucs* (2002), *Memòria dels camps. Fotografies dels camps de concentració i d'extermini nazis* (1933-1999).

Conjuntament amb el Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya, el MNAC ha editat també dos petits volums, profusament il·lustrats: *Façana gòtica del Palau de la Generalitat de Catalunya* (1999) i *Bernat Martorell, el Mestre de sant Jordi* (2002).

Des de l'any 1993, el MNAC publica el *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*. Els primers números aparegueren els anys 1993 i 1994, i després d'una notable interrupció, es va reprendre el ritme anual a partir de l'any 1999. En el període que estudiem, doncs, se n'han publicat quatre números (el número 3, el 1999; el 4, el 2000; el 5, el 2001, i el 6, el 2002). Com en el cas d'altres butlletins de museus, no només acull articles d'investigació pròpiament dita, sinó també altres articles que divulguen les activitats o els serveis del Museu, i també articles sobre anàlisi de materials, restauració o conservació preventiva, amb un contingut més o menys original i de recerca segons els casos (el número 3, del 1999, per exemple, es dedicà a un monogràfic sobre el trasllat i la instal·lació de les pintures murals romàniques del MNAC, i no conté articles de recerca en història de l'art). Tot i que, com diem, només una part dels articles són rellevants des del punt de vista de la investigació, la CIRIT ha classificat el *Butlletí* del MNAC dins el grup B de la seva llista de revistes. Si tenim presents tots els números publicats fins ara, també els del 1993 i el 1994, notem que l'aportació dels tècnics i conservadors del Museu és molt notable (un 40 % dels articles), però també és obert a altres investigadors (un 21 % dels articles són signats per professors d'universitats catalanes; un 27 %, per altres investigadors catalans; un 1 %, per investigadors de la resta de l'Estat, i un 11 % són estrangers). Els últims números inclouen les traduccions en anglès i en espanyol de tots els articles (o en català si l'original és en espanyol), la qual cosa engruixeix considerablement el volum de cada número. Les traduccions angleses, sens dubte, poden constituir un bon

esquer per publicar al *Butlletí*, i faciliten la difusió internacional de la recerca catalana, però les traduccions espanyoles (o catalanes) resulten irrellevants des d'una perspectiva científica. En tot cas, considerant una vegada més tots els números apareguts, i deixant de banda les traduccions, podem assenyalar que el 84 % dels articles han aparegut en català, el 6,5 % en espanyol, el 7 % en francès, i la resta (tres articles) en altres idiomes europeus (anglès, alemany, italià). El protagonisme evident del català diferencia el *Butlletí* del MNAC de les publicacions periòdiques de la UB (*D'Art, Matèria*) i la UAB (*Locus Amoenus*), on la presència de l'espanyol és significativament més gran.

1.2.5.2. MUSEU PICASSO (BARCELONA)

El Museu Picasso de Barcelona ha presentat en aquests anys diverses exposicions, totes ben preparades, i en alguns casos molt rellevants. A l'obra de Picasso s'han dedicat les exposicions següents: «Picasso i el teatre» (1996-1997), «Picasso. La formació d'un geni, 1890-1904» (1997), «Picasso: la fàbrica de dibuixos, 1890-1904» (1997), «Picasso: gravats 1890-1942» (1998), «Picasso: paisatge interior i exterior» (1999) i «Picasso eròtic» (2001).

A més, el Museu també sol presentar exposicions monogràfiques dedicades a altres artistes o bé exposicions temàtiques. En els anys que tenim en compte: «Futurisme 1909-1916» (1996), «André Derain, 1904-1921» (1997), «Egon Schiele. Col·lecció Leopold» (1998), «Raoul Dufy, 1877-1953» (1999), «Steinlen i l'època del 1900» (2000), «Albert Gleizes, el Cubisme en majestàt» (2001). Particularment important ha estat la visió de les relacions entre els medis artístics de Barcelona i París aportada per la recent exposició «París-Barcelona, 1888-1936» (2002), que ha tingut a més un extraordinari paper de difusió internacional de l'art català contemporani en ser mostrada al Grand Palais de París.

1.2.5.3. MUSEU D'ART CONTEMPORANI DE BARCELONA

La inauguració oficial del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA), a finals de l'any 1995, fa que l'inici de les seves activitats coincideixi pràcticament amb el període que considerem en aquest report. D'acord amb una decisió política —més que discutible des d'un punt de vista tècnic i científic—, el nou Museu s'havia d'ocupar de l'art posterior a la Guerra Civil, mentre que l'art anterior al 1940 quedava atribuït al MNAC. Probablement no exagerem si insistim que aquesta partició ha representat fins ara un obstacle, més que no pas un benefici, per a la definició de la identitat —i per a la mateixa viabilitat— dels projectes respectius dels dos grans museus (en el cas del MNAC, per exemple, l'ha carregat de noves competències en el terreny de les primeres avantguardes o de la fotografia quan encara es-

perem una gestió adequada dels seus fons històrics d'art pre-contemporani). Si —d'acord amb el disseny actual— el MNAC és el gran museu d'art patrimonial de Catalunya, que ha de recollir una mostra prou abundosa i significativa de la producció artística de país de totes les èpoques, el MACBA, en canvi, no té aquesta missió, i en lloc de recollir una mostra real del període sobre el qual li pertoca actuar, en recull només una mostra selectiva, que deixa fora de joc una gran quantitat de noms i tendències que algun dia potser caldrà repescar si es vol tenir un mostreig real com el que tenim d'altres èpoques anteriors —llavors, però, aquesta recuperació serà molt més difícil i cara. En tot cas, l'actual repartiment de papers entre el MNAC i el MACBA, desequilibrat pel que fa a la cronologia i quant al mateix criteri bàsic, deixa un buit patrimonial del qual ningú ha avaluat les conseqüències.

Sigui com sigui, el MACBA és des de la seva inauguració un dels grans museus del país pel seu pressupost i la seva plantilla. Actualment (dades del 2004) la plantilla té tres conservadors, quatre coordinadors i tres registres assignats al Servei d'Exposicions, un cap de Servei i tres tècnics assignats als Serveis Culturals. Tots plegats treballen en la recerca i la producció, l'organització i el muntatge de les exposicions que presenta el Museu.

D'entre les nombroses exposicions presentades entre el 1996 i el 2002, podem destacar-ne les següents: «El Museo de Arte Contemporáneo de Barcelona, 1960-1963» (1996), «Identitat múltiple. Col·lecció del Whitney Museum of American Art» (1996), «Pepe Espaliú» (1997), «Mike Kelley (1985-1996)» (1997), «Josep Lluís Sert. Arquitecte a Nova York» (1997), «On Kawara. Whole and Parts, 1964-1995» (1997), «Pintura catalana anys 70» (1997), «L'última mirada. Autoretrats de les darreries (de Bonnard a Bacon)» (1997), «Miquel Barceló, 1987-1997» (1998), «Documenta 7, 1982. Una visió de la pintura europea del moment» (1998), «Art i acció. Entre la *performance* i l'objecte, 1949-1979» (1999), «Grup de Treball» (1999), «Gerhard Richter. *Atlas*» (1999), «Raymond Hains» (1999), «Martha Rosler» (1999), «Dau al Set» (1999), «Camps de forces. Fases del cinètic» (2000), «Öyvind Fahlström» (2000), «Col·lecció Prinzhorn. Traces sobre el bloc màgic» (2001), «Pere Portabella. Històries sense argument» (2001), «Dieter Roth. La pell del món + altres coses més» (2001), «Antagonismes» (2001), «Raymond Pettibon» (2002), «David Goldblatt. Cinquanta-un anys» (2002).

1.2.5.4. MUSEU FEDERIC MARÈS (BARCELONA)

El Museu Frederic Marès de Barcelona ha portat a terme una notabilíssima tasca d'estudi i catalogació dels seus fons i ha presentat també notables exposicions temporals dins del període que considerem. Actualment, el Museu Marès té en la seva plantilla tres conservadors i un conservador restaurador, que poden

dedicar part del seu temps a la investigació. D'altra banda, és constant la col·laboració amb el Museu d'especialistes externs.

Pel que fa als catàlegs raonats, han aparegut els dos volums següents: «Fons del Museu Frederic Marès», núm. 3, *Catàleg d'escultura i pintura dels segles XVI, XVII i XVIII* (1996) i «Fons del Museu Frederic Marès», núm. 4, *Catàleg d'escultura i medalles de Frederic Marès* (2002). Des de l'any 1998, també s'està estudiant i catalogant el fons del món antic amb la col·laboració de diversos especialistes.

Des de l'any 1994, que va aparèixer el número zero (*Recull de documentació jurídica / Remodelatge. Primeres indicacions museològiques*), es publiquen els *Quaderns del Museu Frederic Marès*. El primer número conté articles d'un tema monogràfic, i el segon, articles d'obres i aspectes del Museu: 1) *La dona i el Romanticisme* (1996) i 2) *Estudis* (1999). La resta dels números apareguts durant el període estudiat són catàlegs d'exposicions: 3) *La taula de l'ambaixador. El triomf de taula de Damià Campeny* (1999); 4) *Emili Fontbona 1879-1938. Escultor* (1999); 5) *Aureum Opus. Cinc segles de llibres il·lustrats* (2000); 6) *Alejo de Vahí, mestre d'imatges* (2001); 7) *La col·lecció somiada. Escultura medieval a les col·leccions catalanes* (2002). Tots aquests catàlegs contenen importants aportacions originals al coneixement dels temes en qüestió, excepte el número 5, sobre el llibre il·lustrat, que té un interès únicament divulgatiu.

1.2.5.5. MUSEU D'ART MODERN DE TARRAGONA

El Museu d'Art Modern de Tarragona prepara, anualment, una exposició, de vegades dues, de caire monogràfic, dedicada normalment a un artista. En el període estudiat s'han dedicat exposicions als artistes o temes següents: «Josep Pujol Montané» (1996), «Pascual Fort» (1997), «Julio Antonio» (1997), «Daniel Argimon» (1998), «Iago Pericot» (1999), «Isidre Valentines» (2000), «L'art del segle xx a les comarques de Tarragona» (2001), «Lluís Arola» (2002) i «L'ivori i l'os en museus de les comarques de Tarragona» (2002). S'han publicat monografies, en coedició amb Columna («Col·lecció Tamarit»): *Joaquim Mir al Camp de Tarragona* (1998), *Marià Fortuny i la descoberta d'Àfrica* (1999), entre d'altres. Actualment el Museu té un únic conservador que pot assumir tasques de recerca, però per dur a terme la recerca que és a la base d'aquestes exposicions té col·laboradors externs, habitualment professors de la URV. El finançament del Museu prové directament de la Diputació de Tarragona, entitat a la qual pertany la institució.

Ha organitzat activitats notables, com el col·loqui «Julio Antonio escultor (1889-1919)», el 1997, que coincidí amb la publicació, també promoguda pel Museu, de l'esmentada monografia de primera mà sobre aquest artista, i el 1997 recopilà treballs miscel·lanis amb el títol *El temps sota control: Homenatge a F. Xa-*

vier Ricomà Vendrell, per honorar el seu anterior director, aleshores recentment traspassat.

1.2.5.6. MUSEU D'ART DE GIRONA

De moment, el Museu d'Art de Girona, a banda del director, només té un llicenciat universitari que ocupa l'única plaça de conservador. La plantilla del Museu, de fet, a penes ha produït recerca en el període estudiat, però ha tingut la col·laboració d'investigadors externs, especialment de la UdG.

Durant el període estudiat, la direcció del Museu optava per una línia prevalent d'exposicions i activitats centrades en l'art i la cultura més actuals, i, en canvi, va dedicar, en conjunt, molt poca atenció a l'art precontemporani, que tanmateix constitueix el gruix del patrimoni del Museu, el qual, com és sabut, reuneix fons procedents del bisbat i de l'antic Museu Provincial. L'any 1997 es va publicar encara un quadern de la sèrie «El Museu d'Art a Fons», amb algunes contribucions científiques, però aquesta col·lecció no ha tingut continuïtat.

Ha organitzat exposicions com ara «Josep Aguilera. Girona, l'exili i la pobresa» (1997), o l'antològica de Joaquim Llucià (1998). Cal destacar, per la seva ambició i la seva excepcionalitat, l'exposició «De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona» (1998), comisariada per professors de la UdG, i el corresponent catàleg, que presentava un rigorós estat de la qüestió sobre la pintura catalana d'aquesta època, amb diverses contribucions i enfocaments innovadors. En canvi, s'han desaprofitat algunes ocasions, com ara l'exposició «Art sacre gironí d'ahir i d'avui» (2001), amb un catàleg sense a penes contingut científic.

Malgrat que se surt del període aquí considerat, no volem passar per alt que l'any 2003 s'ha celebrat una altra exposició ambiciosa, amb un catàleg notable, «Bernat Martorell i la tardor del gòtic català», la qual cosa ens permet potser ser optimistes sobre la futura política expositiva del Museu d'Art de Girona.

1.2.5.7. MUSEU DIOCESÀ I COMARCAL DE LLEIDA

L'any 1997 es va crear el Consorci del Museu Diocesà i Comarcal de Lleida, i l'any 2001 es van aprovar els projectes museològic i arquitectònic. Ja en l'any 2003 —fora del nostre període— s'han iniciat les obres i s'està redactant el projecte museogràfic. El treball del personal del Museu s'ha centrat, doncs, en la documentació dels fons del Museu, i ha hagut d'afrontar també el litigi sobre els fons provinents dels territoris ponentins de la diòcesi de Lleida que van ser separats i annexionats a la de Barbastro. Actualment, el Museu continua tenint una plantilla insuficient —com ocorre en tants altres museus diocesans—, amb un director i un conservador que poden dedicar part del seu temps

a la investigació. El 1997 organitzà l'exposició «Proemium», amb el suport de la Generalitat de Catalunya, la Paeria i la Diputació.

1.2.5.8. MUSEU D'ART MODERN JAUME MORERA (LLEIDA)

El Museu d'Art Modern Jaume Morera de Lleida va organitzar exposicions antològiques, com ara «Carlos de Haes, pintor-gravador» (1996, amb IberCaja), «Albert Vives» (1996), «Pablo Gargallo» i «Viola poètic» (1997), «El pintor Lamolla» (1998, amb IberCaja i el Museu de Terol) o «Víctor P. Pallarés» (1998, també amb IberCaja), i del pintor vuitcentista que dona nom al Museu (1999) —en col·laboració amb el Museu Municipal de Madrid i IberCaja de Saragossa—, a part de col·laborar decisivament en l'antològica de Xavier Gosé celebrada a Madrid i a Lleida.

1.2.5.9. MUSEU DIOCESÀ I COMARCAL DE SOLSONA

Com es recordarà, l'any 1989 el Museu Diocesà i Comarcal de Solsona ja va publicar el primer catàleg sistemàtic dels seus fons (*Catàleg d'art romànic i gòtic*). Des de l'any 2001, s'estan preparant dos nous volums, l'aparició dels quals està prevista per a l'any 2004, amb col·laboracions d'una nodrida nòmina d'especialistes. Amb aquests dos volums, dedicats a l'art dels segles XVI al XX, es completarà el catàleg raonat dels fons del Museu.

1.2.5.10. MUSEU EPISCOPAL DE VIC

L'any 1995, el bisbat de Vic, l'Ajuntament de Vic i la Generalitat de Catalunya van signar un conveni amb la finalitat de modernitzar el Museu, i d'acord amb el mateix objectiu, l'any 2001 la Junta de Museus l'ha declarat museu «d'interès nacional». Considerant les característiques i l'estat de conservació de l'edifici on estava instal·lat el Museu, el vell Col·legi de Sant Josep, es va decidir enderrocar-lo i, en el transcurs del període estudiat, es va iniciar i culminar la construcció d'un magnífic edifici de nova planta, projectat pels arquitectes Federico Correa i Alfonso Milà, no sense oposició, tanmateix, d'un sector minoritari del vigatanesme. La Direcció General del Patrimoni va assumir la direcció i la coordinació del projecte museològic i museogràfic, que han comportat la col·laboració de diversos tècnics i especialistes. Entre els anys 1995 i 2002, la definició i la concreció de la museologia i la museografia han absorbit, doncs, el treball dels conservadors i dels especialistes involucrats, i això difícilment permetia plantejar noves iniciatives en el terreny estricte de la recerca, més enllà de la documentació de les col·leccions. El nou edifici, amb les seves instal·lacions, no només garanteix l'òptima conservació i exposició de les col·leccions, sinó que també ha millorat substancialment les condicions de treball i d'accessibilitat per als investigadors, però subsisteixen alguns entrebancs que no podem obviar. En primer lloc, la greu escassetat dels recursos, de la despesa ordinària i de la plantilla del Museu. En segon

lloc, el fet inexplicable que la documentació històrica del Museu —incloent-hi les imprescindibles fitxes d'inventari general— resta a mans de l'Arxiu Episcopal, que d'uns anys ençà ja no manté la seva tradicional unitat funcional amb el Museu.

1.2.5.11. MUSEU DE MONTSERRAT I ABADIA DE MONTSERRAT

En el període aquí considerat, el Museu de Montserrat, que a més de la direcció té un conservador, ha dedicat els seus esforços principalment a la catalogació i l'inventari dels seus fons, però també ha presentat diverses exposicions per donar a conèixer diversos segments d'aquests fons. Després de l'exposició «*Nigra sum*. Iconografia de Santa Maria de Montserrat» (1995), que ha quedat com a exposició permanent, s'han presentat exposicions monogràfiques com ara «Pere Daura. De la Mediterrània als Apalatxes», presentació de la donació (1996), «Pintura terrassenca i catalana. Segles XIX i XX», juntament amb Caixa de Terrassa, que n'ha publicat el catàleg (1998), «Ex-vots pintats de la Mare de Déu de Montserrat», amb la col·laboració de la Fundació Caixa de Sabadell i catàleg a Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1999), i «Manuel Capdevila, pintor i orfebre», amb catàleg, a Publicacions de l'Abadia de Montserrat (2000).

D'altra banda, els responsables del Museu han publicat diversos llibres relatius al Museu i al patrimoni artístic de l'abadia: *Guia del Museu de Montserrat* (1998), *Montserrat. Mil anys d'art i història* (1998) i *Les col·leccions de pintura de l'abadia de Montserrat* (1999), tot a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, com també la monografia següent: *Santiago Rusiñol, el pintor, l'home* (1995). A les mateixes Publicacions aparegué l'epistolari català de Torres-Garcia (1997), o *Sert, el darrer pintor muralista* (1997). També ha editat *Museus d'art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915* (1997) i l'esmentada *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte* (1998-1999), els dos en coedició amb el MNAC. La revista *Serra d'Or*, de tipus general, publicada per l'Abadia, ha estat també molt sovint receptora de treballs d'aportació historicoartística. L'estudi de l'obra de Pere Daura s'ha plasmat també en una monografia, *Pere Daura (1896-1976)*, publicada per l'editorial Àmbit (1999).

1.2.5.12. LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA

La Unitat Gràfica d'aquesta biblioteca ha publicat catàlegs de fons artístics d'ingrés recent, com ara *David Santsalvador, dibuixant (1909-1938)* (1997) i *J. Fin (1916-1969). Gravats* (1998). Paral·lelament ha editat denses monografies historicoartístiques, que havien estat tesis doctorals, basades en fons patrimonials o documentals de la mateixa casa, com ara *Grans il·lustradors catalans del llibre per a infants (1905-1939)* (1997) —en coedició

amb Barcanova—, *La vida y la obra del escultor neoclàssic catalán Damià Campeny i Estrany* (1998) —en coedició amb Caixa Laietana— i *La escuela gratuita de diseño de Barcelona 1775-1808* (2000).

Posteriorment, la direcció de la Biblioteca decidí estroncar aquesta línia d'edicions, i deixar d'aportar des d'aquesta institució fruits de recerca historicoartística. En els anys posteriors l'única publicació d'aquest caràcter va ser el catàleg de l'exposició commemorativa del centenari d'Emili Brugalla: *Emili Brugalla, enquadernador*, de l'any 2001.

1.2.5.13. ALTRES MUSEUS I BIBLIOTEQUES

A Barcelona, el Museu d'Història de la Ciutat (Institut de Cultura) organitzà l'exposició «La Barcelona gòtica» (1999). També comportà un catàleg l'exposició «*Petras albas*. El monestir de Pedralbes i els Montcada (1326-1673)» (2001). Cal destacar també la publicació, per part del Museu Marítim de Barcelona, de la monografia *Mare Aureum, artistes i artesans de la Llotja de Mar de Barcelona a l'època del Renaixement* (2001), que guanyà el Premi de Recerca Josep Ricard i Giralt.

La Biblioteca Museu Víctor Balaguer, de Vilanova i la Geltrú, a part de diverses publicacions sobre la figura literària i política del seu fundador, ha organitzat exposicions monogràfiques que han aportat nous coneixements de figures vilanovines, com ara «Joan Ferrer i Miró (1850-1931)» (1997), «Josep F. Ràfols (1889-1965)» (2000). A banda, la institució publicà una útil *Guia de les col·leccions del Museu* (2001), i acollí l'exposició «Pintura romàntica a Catalunya» (2001), basada en una exposició més gran organitzada per la Generalitat de Catalunya i que no s'inaugurà per retallades pressupostàries, si bé se n'havia publicat el catàleg, en forma de monografia col·lectiva, a càrrec d'Edicions Pòrtic (1999). També publicà el 1997 les actes del Col·loqui sobre el Romanticisme, que s'hi havia celebrat el 1995.

El Museu d'Art de Sabadell ha preparat exposicions, com ara «Ricard Marlet», amb la Fundació Caixa de Sabadell (1996), «Joan Vilatobà 1878-1954» (1996), «Joan Figueras i Soler» (1997), o «Sabadell a l'aparador del 1929», «Rafel Molins 1900-1993», i «Santiago Segura 1878-1918. Una història de promoció cultural» (1998-1999).

El Museu de Valls ha organitzat exposicions que han documentat aspectes de l'art de la vila, com ara «Dr. Estil·las col·leccionista d'art» (1996), «Bonaventura Casas de Valls (1861-1907)» (1996) o «Cèsar Martinell i Brunet. Entre el Modernisme i el Noucentisme» (1998), aquesta en col·laboració amb La Caixa.

El Museu Salvador Vilaseca de Reus catalogà la *Col·lecció de taules gòtiques del llegat Antoni Pedrol Rius* (1993) i promogué l'exposició «Marià Fortuny. Dibuixos i gravats» (1997). El Museu de Molins de Rei, després d'homenatjar —amb La Caixa, en una

antològica— la figura del pintor Miquel Carbonell i Selva, organitzà l'exposició «El cromo a Catalunya 1890-1936» (1998), en col·laboració amb el Museu Frederic Marès i la Biblioteca de Catalunya. El petit Museu de Pintura de Sant Pol de Mar va fer una modesta però digna aproximació a la figura de Darius Vilàs (1996). El Centre Picasso d'Horta de Sant Joan va dedicar una exposició a l'activitat artística de Pablo Picasso a la vila (1998).

El Museu Joan Abelló, de Mollet del Vallès, va ser creat el 1996 i inaugurat el 1999, arran de la donació de la col·lecció privada de l'esmentat pintor. Ha organitzat exposicions interessants, com la del seu notable fons dalinià «Salvador Dalí, lletres i ninots» (2001) o «Joan Rebull, escultor essencial» (2000).

1.2.5.14. ELS ARXIUS

No hem d'oblidar el paper dels arxius i dels arxiviers i la seva contribució, directa o indirecta, als estudis historicoartístics. Una vegada més, no podem oferir un report exhaustiu d'aquesta contribució, però recordarem almenys uns quants exemples de diferent naturalesa.

Cal que ens congratulem també de la iniciativa del Col·legi de Notaris de Barcelona, que des del seu important Arxiu Històric, i amb el patrocini de la Fundació Noguera, publica anualment, des de l'any 1995, els *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, on s'acullen regularment articles de tema historicoartístic.

L'Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre —amb el suport de l'Ajuntament de Tortosa i altres institucions— organitzà entre el 1996 i el 1999 tres edicions dels Col·loquis sobre Art i Cultura a l'Època del Renaixement a la Corona d'Aragó, que reuniren en un ambient propici estudiosos catalans, valencians, balears i aragonesos, molts dels quals, historiadors de l'art. Les actes corresponents es publicaren en un sol volum l'any 2000.

L'any 2000, l'Arxiu Nacional de Catalunya (Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya) publicà, per exemple, les actes de la XLII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, celebrada l'any 1998, que es dedicà monogràficament al monestir de Sant Cugat del Vallès.

1.2.6. Centres culturals públics

1.2.6.1. CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA DE BARCELONA

El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB), que depèn de la Diputació de Barcelona, inaugurat l'any 1994, desplega una intensa activitat. Si bé en principi, com indica el seu nom havia d'orientar-se cap a la contemporaneïtat, ha acabat dedicant-se especialment a qüestions urbanes. A més d'exposicions temporals inclou tota mena d'actes, inclosos els festivals

musicals com el Sonar. La producció pròpia, en complicitat amb altres centres i institucions estrangeres, i molt sovint l'empremta singular dels seus comissaris són característiques de les grans exposicions del CCCB.

De la gran quantitat d'exposicions celebrades en els primers anys de funcionament del CCCB, recordem les següents, des de la nostra perspectiva i, estrictament, per al període 1996-2002: «Art i poder. L'Europa dels dictadors, 1930-1945» (1996), «Barcelona contemporània, 1995-1999» (1996), «Present i futur. Arquitectura a les ciutats» (1996), «La temptació d'Amèrica. Ciutat i arquitectura a Europa, 1893-1960» (1996), «Grup R. Una revisió de la modernitat, 1951-1961» (1997), «Les cases de l'ànima (5500 aC-300 dC). Maquetes arquitectòniques de l'Antiguitat» (1997), «Barcelona Madrid 1898-1998» (1997), «Margaret Michaelis. Fotografia, avantguarda i política a la Barcelona de la República» (1999), «Cosmos. Del romanticisme a l'avantguarda, 1801-2001» (1999), «La fundació de la ciutat. Mesopotàmia, Grècia i Roma» (2000), «Art i temps» (2000), «Canaletto, una Venècia imaginària» (2001), «Àfriques. L'artista i la ciutat» (2001), «Rèquiem per l'escala» (2001). Una de les darreres exposicions, en el marc de l'Any Gaudí, ha estat: «Univers Gaudí» (2002).

1.2.6.2. ALTRES CENTRES

A Barcelona funciona també el Centre d'Art Santa Mònica de la Generalitat de Catalunya, dedicat a l'art actual, que té una projecció molt menor per comparació amb el CCCB o altres museus i fundacions dedicats a l'art contemporani. Entre les exposicions que ha organitzat es poden esmentar «Hurtuna. Del figuratiu a l'abstracció», amb el Centre d'Estudis Santjustencs (1997), o «Dau al Set. El foc s'escampa. Barcelona 1948-1955» (1998). També cal recordar, òbviament, les activitats del Centre Cultural Tecla Sala de L'Hospitalet de Llobregat, dedicat bàsicament a l'art actual. Entre moltes altres ha organitzat, per exemple, una exposició retrospectiva dedicada a Rafael Solanic, amb la Generalitat de Catalunya (1996). Més recentment, ha presentat l'exposició «Dora Maar: la fotografia, Picasso y los surrealistas» (2002).

1.2.7. Fundacions

1.2.7.1. FUNDACIÓ JOAN MIRÓ

La Fundació Joan Miró ha estat, des de la seva creació l'any 1976, un dels centres culturals emblemàtics en el panorama barceloní i català. En els anys que considerem s'han celebrat importants exposicions, sempre dignament presentades, i sovint amb notables catàlegs: *Calder* (1997), *Joan Miró. Equilibri a l'espai* (1997), *Magritte* (1998), *André Ricard. El disseny del quotidià* (1999), *Català Roca. Una nova mirada* (2000), *Klee, Tanguy, Miró. Tres visions*

del paisatge (2000), Joan Miró. *Desfilada d'obsessions* (2000), *Art a Centreeuropa, 1949-1999* (2000), *Mark Rothko* (2000), *Joan Brossa o la revolta poètica* (2001), *Jean Arp* (2001), *Joaquim Gomis* (2002), *Joan Miró. Homenatge a Gaudí* (2002).

1.2.7.2. FUNDACIÓ GALA - SALVADOR DALÍ

Entre les activitats de la Fundació Gala - Salvador Dalí podem destacar l'organització de l'exposició «Dalí: arquitectura», juntament amb la Fundació Caixa de Catalunya (1996). Amb l'editorial Umberto Allemandi s'ha publicat el volum *Dalí: Joies/Bijoux* (2001), i amb Das Edicions una monografia sobre *Patxot* (2002).

1.2.7.3. FUNDACIÓ LA CAIXA

L'enorme potencial econòmic i els equipaments de què disposa la Fundació La Caixa fan que tingui un enorme protagonisme dins del panorama expositiu del país, però també cal dir —i lamentar— que, de moment, ha prestat una atenció relativament escassa a l'art català, sens dubte per falta d'una veritable vocació en aquest terreny. Fins i tot ha desaprofitat ocasions importants per oferir arreu la visió des de Catalunya de determinats temes, com quan va organitzar la gran exposició amb motiu del centenari de la crisi del 1898, amb un comissariat que en donà una visió centralista, en la qual el gran pes del món català en aquell moment quedava absolutament diluït, tot i que l'exposició era una iniciativa d'una entitat catalana tan emblemàtica com La Caixa. Cal lamentar, a més, l'opció inexplicable de La Caixa de no presentar a Catalunya algunes exposicions de gran interès que s'han pogut veure a Madrid i a altres ciutats de l'Estat.

Molt sovint, les exposicions que la Fundació ha dedicat a artistes i temes catalans han estat de «segona categoria», i, en particular, la seva aportació a l'estudi, el coneixement i la difusió de l'art català precontemporani ha estat gairebé negligible, descomptant el suport puntual a iniciatives expositives protagonitzades per altres institucions i entitats (per exemple, el suport a l'exposició d'art sacre «*Fidei Speculum. Art litúrgic de la diòcesi de Tortosa*», 2000). És característic d'aquesta orientació que, mentre es desatén l'art català d'època medieval o moderna, les iniciatives o les col·laboracions de l'entitat s'han mogut sovint per un terreny ja popular, abonat i segur com és el del Modernisme, i s'han fet algunes incursions en uns quants episodis de l'art català de la primera meitat del segle xx.

Tenen interès els catàlegs de les següents exposicions presentades per La Caixa en diferents seus (de vegades itinerants): *Auguste Rodin i la seva relació amb Espanya* (1996), *1998 Espanya fi de segle* (1997), *Miquel Carbonell i Selva. Pintor (1854-1896)* (1997), *Joaquim Mir, itinerari vital* (1997), *Whistler & Sickert* (1998), *Pintors espanyols a París (1880-1910)* (2000), *Josep Viladomat, escultor* (2001), *Lluïsa Vidal, pintora* (2001), *El segle de*

Cristòfol. Obres mestres de l'art lleidatà del segle XX (Lleida, 2002),

La mateixa col·lecció d'art contemporani de la Fundació La Caixa ha donat lloc a la publicació de catàlegs: *Catàleg de la col·lecció d'art contemporani de la Fundació La Caixa* (2000), *Catàleg raonat. Col·lecció d'art contemporani Fundació La Caixa*, dos volums (2002).

1.2.7.4. FUNDACIÓ CAIXA DE CATALUNYA

Ha organitzat exposicions, com ara «Dalí. Arquitectura» (1996), «Sebastià Gasch, crític d'art i de les arts de l'espectacle» (1997), «Aladdin Toys. Les joguines de Torres-Garcia» (1998), «"Los putrefactos" de Dalí i Lorca» (1998) i «Gaudí. Art i disseny» (2002). Moltes d'aquestes mostres han aconseguit una difusió extraordinària entre el gran públic.

A part de les exposicions, l'obertura de l'Espai Gaudí, el 1996, a les golfes restaurades de la Pedrera, ha impulsat diverses activitats gaudinianes.

Concedeix beques i ajuts per a l'estudi del Modernisme català, i publica la revista *Nexus*, que va pel número trenta (2003), i que malgrat tenir un caràcter més representatiu i divulgador també acull de vegades articles d'investigació.

1.2.7.5. FUNDACIÓ CAIXAMANRESA

La Fundació CaixaManresa té una línia editorial orientada al llibre d'art —el llibre «de regal» profusament il·lustrat, però destacable també per la importància dels textos. Entre els que s'han publicat en aquests anys, hi ha tant monografies de conjunts monumentals com algunes obres ambicioses de síntesi, que plantegen importants estats de la qüestió i resumeixen en un volum assequible les recerques que els seus autors han canalitzat abans en publicacions de caire acadèmic i especialitzat: *Montserrat, mil anys d'art i història* (1998), *El moble a Catalunya* (1999), *Sant Benet de Bages* (2001), *Els escenaris del rei. Art i monarquia a la Corona d'Aragó* (2001), *El gòtic català* (2002). La Fundació CaixaManresa també ha subvencionat la publicació del volum *La catedral de la Seu d'Urgell* (2000). Tots aquests volums han estat editats per Angle Editorial.

1.2.7.6. LA CAIXA DE TERRASSA

També la Caixa de Terrassa ha contribuït amb exposicions i iniciatives editorials al coneixement de l'art català. Donà el seu suport al llibre *Les col·leccions de pintura de l'abadia de Montserrat* (1999). Entre altres exposicions n'ha celebrat dues de dedicades a Alexandre de Riquer (2001) i Joaquim Vancells (2002), amb breus catàlegs, però a banda ha publicat dues monografies importants sobre els mateixos artistes, *Alexandre de Riquer* (2000) i *Joaquim Vancells* (2002), amb l'editorial Lunwerg. També cal recordar el catàleg de l'exposició «Salvador Dalí: lletres i ninots. Fons

del Museu Abelló» (2001) i les exposicions sobre els artistes històrics terrassencs Rafael Benet, amb la Generalitat de Catalunya (1997) o els germans Pere i Tomàs Viver, amb Lunwerg (1997).

1.2.7.7. FUNDACIÓ CULTURAL MAPFRE VIDA

Malgrat tractar-se d'una entitat radicada a Madrid, aquesta fundació ha fet una tasca molt important d'organització o patrocini d'exposicions d'art català. A part d'altres exposicions de caire més general, en les quals també l'art català hi sol ser ben representat, l'exposició «Xavier Gosé (1876-1915). El París de la Belle Époque» (1999) tingué lloc també al Museu d'Art Modern Jaume Morera de Lleida, «Isidre Nonell 1872-1911» (2000) es va coproduir amb el MNAC i s'exhibí també a Barcelona, «Anglada-Camarasa [1871-1959]» (2002) s'exhibí també al Museu de Montserrat, «Marian Pidelaserra 1877-1946» (2002) es coproduí també amb el MNAC i es va portar a Barcelona. En tots aquests casos s'ha tractat d'exposicions antològiques molt ambicioses, en el catàleg de les quals hi ha aportacions importants.

1.2.7.8. L'INSTITUT AMATLLER D'ART HISPÀNIC

Com hem ressenyat més amunt, des de fa alguns anys, l'Institut Amatller d'Art Hispànic (IAAH), per encàrrec del Ministeri de Cultura, i amb la supervisió del Departament de Cultura de la Generalitat, treballa en l'inventari dels béns culturals mobles de l'església catòlica a Catalunya. A banda d'això, l'activitat de l'IAAH se centra en la gestió del seu importantíssim fons de clixés fotogràfics, però no té una activitat destacada en la producció del coneixement en història de l'art.

1.2.7.9. ALTRES

La Fundació Francisco Godia ha presentat diverses exposicions a la seva seu, un edifici de l'Eixample de Barcelona, amb els corresponents catàlegs. S'han centrat en el paper del col·leccionisme: *Románico y gótico de la colección Francisco Godia* (2001), *Dibujos de Tàpies a Nonell. Colección Samaranch* (2001), *Pintores y escultores amigos de Gaudí* (2002), *Una mirada al segle XX. Colección Fundación Francisco Godia* (2002), *El esplendor de la cerámica española* (2002).

La Caixa d'Estalvis Laietana ha fet possible la publicació de la monografia *Eduard Alcoy a Mataró: pintures i dibuixos 1966-1987* (2000).

1.2.8. Entitats i associacions culturals d'àmbit local

En l'anterior report es recordaven justament les activitats d'associacions i entitats, com ara el Grup d'Estudis Sitgetans, l'Institut d'Estudis Penedesencs o el Centre d'Estudis del Bages. Fer

justícia a la intensa i multifacètica activitat d'aquestes entitats locals està fora de les nostres possibilitats. Però hem d'insistir en la seva importància i no renunciem a citar, a tall d'exemple, algunes publicacions que han estat promogudes, o simplement han estat possibles gràcies a aquestes entitats.

L'activitat dels Amics de la Seu Vella de Lleida és, sens dubte, una de les més rellevants dins d'aquest capítol. Recordem les publicacions següents: *Gombau de Camporells, bisbe de Lleida a l'alba del segle XIII* (1996), *Elisenda de Montcada: una reina lleidatana i la fundació del reial monestir de Pedralbes (dia de la Seu Vella, 1996)* (1997), *La pintura gòtica dels Ferrer i altres aspectes (in)coneguts al voltant de la Seu Vella de Lleida, s. XIII-XVIII* (1998), *Visions de la Seu Vella: recorregut antològic, escrit i gràfic, pel procés de recuperació del castell de Lleida. Història de l'Associació Amics de la Seu Vella de Lleida, 1972-1997* (1998). En els anys 1999, 2000 i 2001 han aparegut tres números de la revista *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura*.

El Patronat d'Estudis Osonencs (Vic) ha publicat la biografia *Josep Gudiol Ricart* (1997), un volum antològic d'articles d'Eduard Junyent, *Estudis d'història i art: segles IX-XX* (2001), i també la tesi doctoral *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó* (2002). Es recordarà que aquest patronat publica la revista *Ausa*, que acull sovint articles de tema historicoartístic.

El Grup d'Estudis Sitgetans ha publicat, per exemple, les monografies següents en l'àmbit de la història de l'art: *Els Credença, pintors del segle XVI* (1998) i *Miquel Utrillo: un personatge polifacètic* (2002). L'Institut d'Estudis Penedesencs ha publicat *El patrimoni artístic de la basílica de santa Maria de Vilafranca del Penedès* (2000). El Centre d'Estudis Santjustencs impulsà una exposició antològica del pintor Josep Hurtuna (1997).

El Centre de Lectura de Reus, juntament amb el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, ha publicat la monografia *El retaule major de la prioral de Sant Pere de Reus* (1997). En dos volums s'han aplegat dos cicles de conferències: *Reus i el Modernisme* (2001) i *El Noucentisme a Reus: ideologia i literatura* (2002), amb algunes contribucions d'història de l'art. El Centre d'Estudis Alcoverencs ha publicat *Retaule: romànic i gòtic d'Alcover* (1996).

En aquests anys han tingut lloc tres edicions —a Pinell de Brai i a Gandes— de les Jornades Martinellianes, dedicades especialment a història de l'arquitectura, sota els auspicis de l'Associació Cultural Cèsar Martinell i la Universitat Catalana d'Estiu.

1.2.9. El món editorial privat

Diguem, abans d'abordar aquest punt, que les editorials privades difonen normalment una recerca que no estan finançant, o que a penes estan finançant; una recerca molt sovint prèvia a qualsevol encàrrec o compromís editorial —una recerca pacient

i voluntariosa que ha estat viable gràcies a l'esforç personal dels autors i, sens dubte, sovint també gràcies al finançament públic de l'activitat investigadora d'aquests autors, ja que la major part d'ells formen part de les plantilles de les nostres universitats, institucions públiques i dels nostres arxius i museus. Sigui com sigui, les iniciatives de les editorials privades constitueixen, amb els seus clars i obscurs, un dels principals factors en la difusió de la recerca historicoartística, per bé que, en una visió global d'aquest fenomen, és molt difícil, per no dir que és impossible, destriar allò que és recerca original del que és mera divulgació —i fins i tot dins d'aquesta segona categoria, la de la divulgació, resulta difícil destriar la divulgació seriosa i actualitzada d'aquella que ni tan sols no es fa ressò de l'estat actual dels coneixements (vegeu també les conclusions i consideracions generals). Com hem dit, no és al nostre abast la confecció d'un catàleg complet de totes les publicacions de contingut historicoartístic per al període considerat, i consegüentment hem de limitar-nos a subratllar algunes de les iniciatives més serioses, o simplement més vistoses.

Les grans col·leccions continuen formant part d'aquest paisatge viu de l'edició historicoartística. Edicions 62, que va tenir la lloable iniciativa en els anys vuitanta de publicar l'ambiciosa *Història de l'art català* en vuit volums (1983-1986) —molt després ampliada una mica forçadament amb un nou volum, el 1996—, no ha tingut iniciatives comparables en els anys que ara considerem. La col·lecció «Història de la Cultura Catalana», de la mateixa editorial, iniciada abans però continuada entre el 1996 i el 1998, inclou certament capítols dedicats a l'art. Potser cal subratllar l'actitud una mica rutinària que ha portat els editors a recórrer sistemàticament als mateixos autors que havien col·laborat en la *Història de l'art català*, però se n'han afegit alguns altres, i els que repetien han tingut ocasió d'actualitzar els seus arguments, sempre dins dels límits forçats d'una obra de síntesi.

La *Història de l'art català* d'Edicions 62 ha trobat en els anys noranta i els primers del nou mil·lenni un «rival» en la nova col·lecció «Art de Catalunya (Ars Cataloniae)», publicada per Edicions L'Isard. Segons s'afirma en la presentació de l'obra, «l'objectiu que vol assolir [la col·lecció] és el bastiment d'una *història nacional de l'art* treballada amb els paràmetres de la investigació més actual...» (les cursives són nostres). Una «visió total, però també nacional» de l'art català que, com s'insisteix en la mateixa presentació, es vincula a conceptes com els de *essència* de la nació, *identitat col·lectiva*, *esperit català* i a d'altres de semblants —i igualment problemàtics. Un dels trets que diferencien el plantejament de l'editor d'altres iniciatives anteriors comparables és, sens dubte, el caràcter comprensiu que s'ha volgut donar a la sèrie, de manera que no només s'hi inclou el disseny gràfic i industrial, les arts gràfiques o la història del vestit, sinó també al-

tres manifestacions col·lectives, com ara les festes i els costums populars, «en un àmbit proper al de l'etnologia» que en alguns casos adquireix un caire anecdòtic, i àdhuc es tenen en compte «els elements constitutius d'una iconografia nacional catalana». Aquesta visió patriòtica singularment desinhibida té via lliure en alguns volums de la sèrie que porten títols reveladors (1: *Art i nació catalana*; 14: *Iconografia i identitat catalana*). Altres volums, tanmateix, conserven un plantejament temàtic o històric més convencional (4: *Arquitectura religiosa antiga i medieval*, etc.). La nòmina d'autors que han col·laborat a la col·lecció és nodrida, però el sector dels investigadors universitaris està clarament protagonitzat per una part del professorat del Departament d'Art de la Universitat de Barcelona (UB). La col·lecció es dirigeix «a un públic molt ampli», però també vol ser una obra de consulta per als universitaris, a pesar que s'ha prescindit de l'aparat crític a peu de pàgina.

Les mateixes Edicions L'Isard iniciaren el 2002 la publicació de l'obra *El Modernisme*, de la qual dins el període que ens toca examinar n'han sortit dos volums (II: *A l'entorn de l'arquitectura*, i III: *Pintura i dibuix*. Els volums I i IV han aparegut fora ja del límit d'aquest report, i el V i darrer és en premsa. Hi han intervingut vuitanta autors, normalment tots aquells que han estudiat de primera mà els diferents aspectes tractats, i és l'obra més àmplia dedicada mai a aquest moviment artístic català, bé que s'hi fa també menció d'aspectes creatius no plàstics i del context internacional.

En el transcurs d'aquests anys, Enciclopèdia Catalana ha culminat la col·lecció «Catalunya Romànica», que consta de vint-i-set volums (el darrer, publicat l'any 1999). D'acord amb un pla redimensionat respecte al de la «Catalunya Romànica», però encara amb un objectiu ambiciós, Enciclopèdia Catalana ha iniciat l'any 2002 la publicació de la col·lecció «Art Gòtic a Catalunya». A més del primer volum, aparegut en l'any esmentat, ens permetem la llicència d'esmentar també els dos següents, del 2003, que completen la sèrie dedicada a l'arquitectura: *Arquitectura. I: Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos* (2001), *Arquitectura. II: Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos* (2003) i *Arquitectura. III: Dels palaus a les masies* (2003). La nòmina dels autors que hi han col·laborat és singularment àmplia, i també és representativa dels perfils diversos dels investigadors que estudien la nostra arquitectura medieval, incloent-hi a més dels historiadors de l'art, diversos historiadors, historiadors arxivers, arquitectes i arqueòlegs. S'hi combinen, doncs, enfocaments molt diversos, i el món de la construcció entre els segles XIII i XVI s'aborda des de les diverses i complementàries perspectives de la contextualització històrica, de l'anàlisi estilística, de l'anàlisi morfològica, de l'anàlisi de les tipologies funcionals. Encara que, com dèiem, s'ha publicat l'any 2003 —i abusant de la llicència que ens hem pres—, volem celebrar l'aparició d'un volum ínte-

grament dedicat a l'arquitectura «civil», en el qual s'analitza la formació i evolució dels espais urbans, a més de les diferents tipologies constructives (militars, viàries, residencials, administratives, de treball, etc). Les abundants planimetries i cartografies que acompanyen els textos són també dignes de menció. Només ens cal desitjar que la totalitat del pla d'aquest «Art Gòtic a Catalunya» arribi a bon port. L'obra va dirigida «al gran públic», però certament aplega també «elements d'interès per a una franja de públic més iniciada».

Altres editorials privades han fet aportacions considerables a la bibliografia historicoartística. Ja s'ha esmentat la col·laboració d'Angle amb la Caixa de Manresa, o de Pòrtic amb la Generalitat de Catalunya. Curial continuà la tasca feixuga de publicar el monumental *Diari 1918-1961* de Joaquim Renart, del qual ja n'han sortit sis volums (fins al 2003), bé que els dos darrers han anat a càrrec d'una altra editorial, Proa. L'editorial Electa ha publicat la monografia *Salvador Dalí: La construcció de la imatge, 1925-1930* (1999).

Lunwerg Editores, a part de la seva col·laboració a l'IEC, amb el Col·legi d'Arquitectes i amb CaixaTerrassa, ha editat obres com ara *El Palau de la Música Catalana de Lluís Domènech i Montaner*, en coedició amb la Fundació Orfeo Català Palau de la Música i la Universitat Politècnica de Catalunya (2000), o en col·laboració amb l'Institut Català de la Mediterrània i el Museu d'Història de Catalunya, *L'Islam i Catalunya* (1998), amb motiu de l'exposició homònima.

Cal subratllar les aportacions de l'editorial Mediterrània, com ara un monumental *Atlas de Barcelona* en dos volums (1998), que recull i cataloga tota mena de plànols i vistes gravats de la ciutat, la monografia *Pere Borrell del Caso (Puigcerdà 1835 - Barcelona 1910): L'obra artística d'un mestre de pintors*, Barcelona, patrocinada per l'Ajuntament de Puigcerdà (1999), o altres obres només empreses amb ajuts puntuals, com ara *Josep Mompou: Biografia i catàleg de la seva obra (pintura, gravat i tapis)* (2000). Aquesta editorial també ha organitzat exposicions de l'art català a l'exterior com ara «Catalani a Parigi», a Brescia (2002), i altres monogràfiques.

Es podria afegir també la de Columna —i després Viena— amb la Diputació de Tarragona, o les ja habituals realitzacions d'Ausa, sovint més atentes a la qualitat de les imatges que als continguts. En tot cas, és lloable la iniciativa de publicar la monografia *Joan Mates, pintor del gòtic internacional* (Ausa, 1998). La Campana edità la biografia *Lluïsa Vidal, filla del Modernisme* (1996), i Edicions Omega, que havia tingut un paper important en l'edició de llibres d'art a la postguerra, hi ha retornat (*J. Fin*, 1999). A Palma de Mallorca, l'editorial J. J. Olañeta ha publicat la monografia *El retaule de Santa Anna del castell reial de Mallorca i els seus mestres: dels Bassa a Destorrents, 1345-1358* (2000).

En el camp d'una divulgació solvent cal destacar la singular iniciativa del diari *El Periódico* de fer arribar una obra com *El llibre d'or de l'art català* (1997), a càrrec de diversos especialistes, a un públic massiu, amb un tiratge proper als quatre-cents mil exemplars.

1.3. Conclusions i consideracions generals

En l'anterior report publicat per l'IEC, que va ser també el primer d'aquesta sèrie, referit al període 1990-1995, es van plantejar ja diverses observacions sobre el panorama recent i sobre l'estat de la recerca historicoartística a Catalunya, dins del marc, complex i diversificat, de les institucions i de les múltiples instàncies públiques i privades que promouen, produeixen i difonen aquesta recerca. No cal que repetim totes aquelles observacions, però com que la majoria, si no totes, continuen tenint malauradament la mateixa vigència, ens permetrem d'insistir en algun dels punts avançats en aquell primer informe.

En aquest vast paisatge, tan difícil de cartografiar, hi ha certament alguns elements que semblen positius, com a mínim des d'una consideració quantitativa. L'interès per l'art i per la història de l'art no ha deixat de créixer en el nostre país, com ens ho indica, per exemple, la demanda sostinguda d'estudis superiors en aquest àmbit, la qual cosa ha permès la implantació de la titulació d'història de l'art a algunes de les universitats catalanes més joves, i en conjunt ha permès el creixement de les plantilles docents dins d'aquesta àrea de coneixement. En l'àmbit editorial, públic i privat, les publicacions sobre temes artístics conserven una bona salut i un innegable dinamisme, sempre en termes quantitius: aquesta és, si més no, la nostra impressió, per bé que no estem en condicions de quantificar aquesta producció per al període que aquí tenim en compte. I el mateix caldria dir en relació amb les exposicions: les diverses institucions públiques i privades, els museus i les fundacions, continuen rivalitzant en la celebració d'exposicions, de baix o d'alt pressupost, i també en la publicació dels corresponents catàlegs —com ocorre, des dels anys vuitanta, en els altres països occidentals del nostre entorn. Ara bé, aquests factors en principi positius, com ens ensenya l'experiència recent, no impliquen necessàriament una recerca bàsica, amb resultats rellevants i innovadors. No insistirem en aquest punt, que ja va ser objecte de reflexió en l'anterior informe.

En tot cas, no som gaire optimistes pel que fa a les polítiques expositives dels nostres museus. Malgrat algunes excepcions, el gruix de les exposicions i dels catàlegs d'exposició continuen estant condicionats per una pressió política que normalment es mou entre la improvisació i la cerca d'una rendibilitat ràpida i

«d'aparador». Sigui com sigui, l'obsessió, en el fons «insostenible», per la visibilitat i per les quotes de públic, no sol beneficiar la investigació que hauria de nodrir els criteris i els arguments expositius.

Tampoc no som gaire optimistes en relació amb les estratègies dels nostres editors privats, que d'una manera general enfocuen les seves produccions de caire historicoartístic d'acord amb una dinàmica estrictament mercantilista i molt poc atenta a la qualitat i l'ambició dels textos. Alguns editors importants, com ara Edicions 62, continuen prestant molt poca atenció a aquest sector de l'art i la història de l'art, que se sol abordar amb una negligència rutinària i amb una visió divulgativa. Malauradament, algunes iniciatives recents, aparentment ambiciosos, també han insistit en aquest to bàsicament divulgatiu, amb plantejaments i formats en els quals el text fa l'efecte de ser un mer pretext que justifica la compaginació d'una col·lecció d'il·lustracions, que de vegades tampoc no tenen la qualitat mínima exigible. L'aparent al·lèrgia enfront dels estudis ambiciosos, amb un important aparell crític, i particularment enfront dels catàlegs *raonats*, continua sent la pauta general. Cap editorial del país assumeix regularment el tipus d'iniciatives que, en altres països occidentals, assumeixen editors com ara Electa, com Arthena o com Phaidon, per citar-ne només alguns a tall d'exemple.

Els diversos reports de recerca ja publicats per l'IEC en l'àmbit de les lletres i les humanitats coincideixen a subratllar la dispersió, i fins i tot l'atomització, que caracteritza la recerca dins d'aquestes disciplines, o com a mínim la seva actual situació a Catalunya. Aquesta dispersió i atomització es produeixen també en el si de les universitats, i dins de cadascun dels departaments universitaris, i el mateix es pot dir, d'una manera general, pel que fa al món dels museus. De fet, som de l'opinió que aquesta dispersió respon a una actitud, diguem-ne *individualista*, que fins a cert punt és típica i és conforme a la mateixa natura d'aquests estudis, no només al nostre país, sinó també a altres països.

En tot cas, l'individualisme de l'investigador, en el nostre cas, no s'ha de veure com una dada necessàriament o unívocament negativa, com tampoc no ho és la realitat factual, correlativa, de l'atomització, perquè ens permet treballar amb una independència i amb una llibertat de les quals, en canvi, no gaudeix l'investigador «mitjà» en altres àmbits de la recerca científica o científicotècnica. La llibertat, primerament, de definir autònomament els nostres objectius de recerca, les nostres opcions teòriques i metodològiques, i finalment de fer explícites —de publicar— les nostres idees. Aquesta llibertat és, lògicament, molt gran en el cas del professorat universitari, especialment si és funcionari, però també molts conservadors de museus frueixen d'una notable llibertat a l'hora de definir els seus temes d'estudi i de publi-

car els seus punts de vista. En el cas de molts investigadors «no professionals», que autofinancen les seves activitats i aconsegueixen publicar-les, aquesta llibertat pot ser total, bé que la font de recursos esdevé problemàtica. L'individualisme, doncs, no constitueix una actitud necessàriament negativa si els investigadors mantenim alhora un compromís individual, irreductible i inalienable amb l'honestedat i l'esforç intel·lectual. La pulsio individualista de l'historiador de l'art queda, en qualsevol cas, perfectament redimida si va associada amb el rigor i l'honestedat intel·lectuals. Només la rutina i la falta d'autoexigència la converteixen en un vici difícil de justificar.

Efectivament, la recerca en història de l'art és *factible* fins i tot disposant de recursos magres i amb unes condicions de treball poc idònies per desenrotllar-la. Hi ha, en aquest sentit, un cert denominador comú que afecta tant els professors universitaris com els conservadors de museus i altres institucions patrimonials del nostre país. Poc inclinats, almenys de moment, a les estratègies corporatives o corporativistes, els professionals de la història de l'art —emmarcats en els departaments universitaris o en els museus— exerceixen una pressió i una influència molt escasses, àdhuc irrellevants, sobre els òrgans de direcció política de les diferents administracions. Això comporta, entre altres coses, que els recursos siguin escassos, i —encara pitjor— que la dedicació a la investigació representi un sobre esforç personal considerable, puix que cal dedicar una part molt important del temps —normalment la major part del temps— a tasques de docència i d'estricta gestió. I també cal subratllar que, massa sovint, una dedicació legítima i raonable a la recerca és vista com a «excessiva» i «egoista» per part de les respectives autoritats administratives, polítiques o «acadèmiques». De fet, aquesta culpabilització de la recerca, i el seu correlat, que és la falta d'estímul i de premis, no pel fet de ser relativament intangible, deixa de constituir un problema dramàtic; probablement el principal problema, i en aquest punt sí que la realitat del nostre país —en l'àmbit universitari i en el dels museus— contrasta negativament amb la d'altres països desenvolupats del nostre entorn. Una estratègia corporativa legítima consistiria, consegüentment, en la denúncia d'aquesta situació, i en la batalla per un finançament millor i més transparent de la recerca.

Com ja hem apuntat, tant la «llibertat de càtedra» com la dedicació a la recerca constitueixen un patrimoni inalienable del professorat universitari que, com a tal, hem de continuar defensant. De totes maneres, caldria analitzar quines són les condicions de la recerca en el si de les nostres universitats i dels nostres departaments universitaris, perquè, com hem assenyalat, no són pas les millors del món. Una de les principals dificultats, sempre a la boca dels professors *amb vocació* investigadora, és la de fer compatible aquesta tasca científica amb les càrregues

docents. No hi ha dubte que la docència és una obligació fonamental que el professorat ha d'assumir, amb rigor i, si pot ser, amb entusiasme, però la recerca també constitueix una obligació del professor universitari. Assolir un equilibri adequat i viable entre les dues facetes és, en aquest sentit, un objectiu irrenunciable. Però també resulta manifest que en moltes de les nostres universitats, els equips de govern —els rectorats i els consells socials— exerceixen una notable pressió, a vegades creixent, per augmentar la rendibilitat docent dels professors, i redueixen així la dedicació a la recerca.

Com és sabut, enfront de la caiguda de la demanda en el conjunt de les titulacions de lletres i humanitats, la titulació d'història de l'art ha resistit molt bé, i en el cas de les universitats més grans, la UB i la UAB, fins i tot s'ha incrementat lleugerament la matrícula. (Una altra cosa és el problema de les escasses sortides professionals dels nous titulats.) Això ha comportat, en aquests departaments, alguns problemes de massificació de l'alumnat, sobretot en el primer cicle, mentre que una proporció massa gran de la docència era assumida per professors amb vincles més o menys «precaris»: associats a temps parcial (però amb una càrrega docent no gaire diferent de la dels funcionaris), professors ajudants i fins i tot becaris (amb responsabilitats i dedicacions docents sovint al límit de la legalitat). És cert que en els últims anys —compresos dins del període que aquí estudiem— hi ha hagut diverses promocions en aquests departaments, i s'ha ampliat la plantilla de funcionaris (titulars i catedràtics). Però aquesta relativa millora no sembla que hagi servit en conjunt per disposar de més temps per a la recerca. En alguns casos, la mateixa organització del calendari acadèmic ha tingut una incidència negativa sobre la disponibilitat de temps per a la recerca, de manera que la dedicació intensiva a la recerca tendeix a quedar retallada i limitada a un període estival cada vegada més curt; així mateix, la fruïció dels «anys sabàtics» és una possibilitat que, de moment, està a l'abast de molt pocs. En resum, podem afirmar que, si la docència constitueix una obligació efectiva i indefugible per al professorat universitari, la investigació, en canvi, no constitueix una obligació *efectiva*, per bé que els mèrits d'investigació són, òbviament, necessaris per a la promoció (fins que s'assoleix la categoria de catedràtic), i en ser reconeguts per l'Agència Nacional d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació (ANECA) comporten una millora salarial (els «trams» de recerca). Dit d'una altra manera, el docent que ha assolit la categoria de professor titular (o de catedràtic) pot *relaxar* en certa manera la seva dedicació a la recerca sense que això comporti cap mena de sanció. Aquesta situació —ben coneguda dins l'àmbit universitari, però no tant a fora— explica que la productivitat científica dels professors pugui ser radicalment diferent segons els casos.

També es dirà, tal vegada, que els hàbits del nostre professorat universitari pel que fa a la recerca han hagut de suportar la irresistible pressió negativa que exerceixen els mecanismes d'avaluació, les actituds predominants dels avaluadors que formen part de les diverses comissions avaluadores, i àdhuc els tribunals d'oposicions, tots els quals estarien més atents a l'aspecte quantitatiu que no pas a la qualitat i l'originalitat de les publicacions. No negarem, òbviament, el problema, però som de l'opinió que aquest diagnòstic, ja tòpic, s'ha invocat massa sovint com un subterfugi per justificar una situació i uns comportaments que tenen, segurament, unes arrels i unes implicacions més profundes. Dit d'una altra manera: la denúncia dels mecanismes d'avaluació vigents, absolutament legítima, no hauria de justificar en cap cas la rutina, el plagi i la «repetició en eco» que continua devaluant una gran part de la recerca o del que es fa passar com a tal —també, malauradament, en el camp de la història de l'art.

El professorat universitari té, com és sabut, la possibilitat de formar grups o equips de recerca que poden obtenir fonts de finançament específiques per als seus projectes. No disposem de prou dades per recollir en aquest informe tots els ajuts i les subvencions que han rebut els grups de recerca en història de l'art de les universitats catalanes, però sí que hem registrat, departament per departament, el títol dels projectes finançats pel Ministeri de Ciència i Tecnologia (MCT), que constitueix el capítol més important. Com es veurà, hi ha alguns títols prou monogràfics (per posar dos exemples triats a l'atzar: «La cort de Martí l'Humà i l'abast internacional de Barcelona com a centre artístic (ca.1400)» o «Les bíblies de Ripoll i Rodes: un corpus de la tradició iconogràfica altmedieval»), però predominen decididament unes formulacions que, per la seva virtual amplitud, poden cobrir línies de recerca molt diverses. Aquesta situació té molt a veure, és clar, amb el caràcter en general atomitzat i individual de la recerca: la realitat, ara com ara, és que els nostres projectes equivalen majoritàriament a una agregació i una juxtaposició de recerques individuals i a uns nuclis de solidaritats personals que rarament actuen com a veritables «equips» coordinats, amb un treball i uns objectius compartits. En la mateixa línia que hem apuntat més amunt, repetim que aquesta situació no és necessàriament negativa. Ens ve donada, o imposada, per la mateixa política de l'MCT o del DURSI, que defineixen els criteris per distribuir les subvencions —i són molts els que periòdicament experimenten la situació, de vegades còmica, que es produeix en el moment d'emplenar uns impresos i uns formularis que, certament, no semblen pensats per als investigadors del món de les lletres i humanitats. En tot cas, els ajuts als projectes de recerca (MCT) i als grups consolidats (DURSI) s'han convertit en una font més o menys regular de finançament que permeten adquirir més fons bibliogrà-

tics, equips informàtics, fer estades a l'estranger, contractar becaris, etc. De totes maneres, cal assenyalar que la política del Ministeri ha canviat en els últims anys, ja gairebé fora del període estudiat, i les subvencions s'han començat a distribuir amb criteris molt més estrictes, amb el resultat que molts dels projectes presentats en els anys 2002 i 2003 han estat denegats —mentre que alguns altres, pocs, han vist incrementada substancialment la seva dotació. Aquest gir, i les seves conseqüències, en tot cas, s'hauràn d'analitzar en un futur report de l'IEC.

Un tema d'obligada reflexió, en aquest context, és sens dubte el del present i el futur dels estudis de tercer cicle universitari, dedicat específicament a la formació d'investigadors, i que té com a resultat més vistós l'elaboració i lectura de tesis doctorals. A ningú escapa la devaluació que, en els últims anys, ha sofert el doctorat, malgrat successius intents de posar-hi remei. La percepció optimista en relació amb el doctorat que a inicis dels anys noranta hi podia haver encara entre els llicenciats novells amb vocació investigadora, ha acabat xocant malauradament amb una realitat poc encoratjadora: la promoció dins dels departaments universitaris i l'accés a places docents s'ha bloquejat —i la relativa joventut de les plantilles retalla encara més les expectatives—; en els museus —i altres institucions públiques assimilables— el títol de doctor es continua valorant molt poc —a la pràctica, es pot dir que gens— quan s'estableixen els barems per als concursos i oposicions, i en el món de l'empresa privada el títol de doctor pot ser, fins i tot, un entrebanc, perquè sovint es considera indesitjable una vocació investigadora. Al marge dels doctorats, en canvi, hi ha altres estudis de postgrau, com els que es dediquen a la museologia o a la gestió del patrimoni, que gaudeixen d'una millor salut, hem de pensar que a causa de les expectatives que generen de capacitat i inserció professional —encara que, com sospitem, aquestes expectatives estiguin sobrevalorades o siguin, en part, fictícies. La devaluació dels doctorats en història de l'art, en tot cas, té una incidència més crítica en les universitats petites, i per descomptat caldrà trobar-hi solució, establint convenis entre departaments de diferents universitats. El futur del que ara és el tercer cicle, finalment, dependrà també del procés de convergència europea i les decisions polítiques que es prenguin en aquest marc, que ara s'obre i suscita tants interrogants.

Finalment, ens cal subratllar que la recerca universitària en història de l'art desborda els límits estrictes del professorat adscrit a aquesta àrea de coneixement i enquadrat en els departaments que imparteixen la titulació d'història de l'art. Seria legítim incloure aquí les recerques sobre història de l'arquitectura —i potser també sobre teoria, estètica i crítica de l'arquitectura— d'alguns professors de la UPC, i també alguns treballs de professors de la Facultat de Belles Arts no necessàriament

adscrits a l'àrea de coneixement d'història de l'art, i àdhuc els arqueòlegs, els historiadors, els filòlegs o els filòsofs (especialment els que cultiven la disciplina filosòfica de l'estètica) fan aportacions rellevants en el terreny de l'art i de la història de l'art. Avaluat aquesta activitat tan «dispersa» d'una manera sistemàtica no està al nostre abast, i ens hem de limitar pràcticament a assenyalar una situació que, d'altra banda, és prou evident.

El món dels museus d'art i institucions patrimonials a Catalunya constitueix una realitat diversa i complexa. Consegüentment, l'avaluació i la reflexió sobre la recerca en el si d'aquestes institucions pot semblar una qüestió gairebé intractable. Aquí només podem prestar una atenció molt selectiva i, sens dubte, insuficient, a algunes de les activitats dels museus més importants, ja sigui per les seves col·leccions, ja sigui pels seus recursos. De totes maneres, abans de començar a parlar de recerca, cal assenyalar que els recursos humans i econòmics són en general radicalment insuficients en els museus d'art catalans, excepte el MNAC i potser el MACBA.

Hi ha, doncs, alguns museus catalans amb fons importants pel seu volum i qualitat artística, amb col·leccions de diferents èpoques i tipologies, que tenen actualment un sol conservador, assistit per una plantilla igualment exigua. De manera que el conservador, juntament amb altres membres de la plantilla, s'ha de dedicar bàsicament a resoldre el funcionament ordinari del museu, assumint moltes tasques —més o menys qualificades— que poden anar més enllà del perfil concret de la seva plaça. En aquestes condicions, que són, per exemple, típiques dels museus diocesans i de molts museus locals, la recerca esdevé certament un «luxe». Ara bé, també cal admetre que aquesta realitat proporciona un pretext perfecte quan tampoc no existeix la vocació o la preparació per desenrotllar una recerca personal. I això és així perquè, en general, a l'hora de reclutar aquests conservadors, no se'ls ha exigut una competència i uns mèrits provats en el terreny de la recerca.

Si, com abans hem subratllat, el professorat universitari amb autèntica vocació investigadora ha d'enfrontar-se al problema de fer compatible la docència i la recerca, en el cas dels conservadors de museus i institucions patrimonials esdevé igualment difícil de conciliar les tasques administratives i de gestió amb la investigació. Fins i tot en els museus més grans, hi ha sovint una «pressió ambiental», per dir-ho amb suavitat, que actua molt negativament sobre la recerca —una recerca que és primordialment *personal*, igual que en el cas dels professors d'universitat. En la mesura de les seves possibilitats —i els museus nacionals, com el MNAC, en tenen o n'haurien de tenir moltes—, els directors dels museus tenen l'obligació de fomentar, explotar i enriquir la recerca *personal* —i en alguns casos *en equip*— dels seus

conservadors, i no només amb declaracions públiques de caire retòric, sinó creant efectivament i promovent unes condicions de treball que ho facin possible. La recerca *rellevant*, d'altra banda, exigeix temps i autonomia, i de cap manera no es pot desenrotllar amb el temps residual que li queda a un conservador dedicat gairebé exclusivament a tasques de gestió i administració.

Som ben conscients, naturalment, que la composició de les plantilles dels museus, així com les actituds d'una part dels seus conservadors i tècnics, són el resultat d'una història prèvia que no podem ni eliminar ni obviar. Les actituds dels responsables polítics i dels membres dels diferents patronats, d'altra banda, ja sigui per desconeixement o per motius més interessats, poden mostrar poca o molt poca comprensió enfront d'un món, el de la recerca, que requereix una dedicació intensa, pacient i silenciosa, i que produeix resultats aparentment poc vistosos. Això explica, però no justifica, la falta de millors estímuls per als conservadors amb vocació de recerca, de vegades la penalització més o menys explícita d'aquestes vocacions, i, en fi, la poca rellevància que, en ocasions, tenen els mèrits de recerca per a la promoció dins de les jerarquies dels museus. Encara més greu és la poca rellevància que tenen normalment els mèrits de recerca en els barems que s'estableixen en els concursos o oposicions per a la provisió de places de conservadors de museus —àdhuc en els grans museus, on s'hauria de fer un esforç per reclutar els millors especialistes.

Però aquí toquem un problema que té altres implicacions, igualment importants, que tenen a veure amb la mateixa valoració i reconeixement dels nostres conservadors de museus. La progressiva —i aparentment irreversible— *laboralització* de les plantilles dels museus públics ha tingut, com era d'esperar, una incidència negativa en l'àmbit salarial, i també ha facilitat la proliferació d'uns mecanismes de reclutament menys transparents que els de les oposicions. Deixant ara de banda altres consideracions, cal dir que aquesta devaluació de la professió de conservador, no només en l'àmbit salarial, ha creat en general unes condicions de reclutament poc competitives. En particular, els salaris dels nous conservadors no poden competir amb els que ofereix la universitat als seus funcionaris (titulars i catedràtics). En termes generals, doncs, els historiadors de l'art amb vocació investigadora tenen motius per preferir una carrera universitària.

És per tot això que, des del punt de vista de l'historiador de l'art, i de la recerca historicoartística, resulta particularment interessant el debat sobre el perfil que han de tenir tant els conservadors com els directors dels nostres museus d'art. No negarem, aquí, que els coneixements en l'àmbit de la museologia i la museografia poden ser imprescindibles per al conservador o el director d'un museu d'art. També és evident que han d'aprendre i desenrotllar una sèrie d'habilitats mínimes en els terrenys de la

gestió, l'administració i la comunicació. I finalment, és desitjable que el conservador, i encara més el director d'un museu d'art, tingui una certa visió global de la història de l'art i del patrimoni artístic del país. La versatilitat és, en fi, un dels trets que escauen al conservador. Però una vegada admès tot això, cal insistir que la major part de les places de conservador dels museus d'art s'haurien de reservar per als millors especialistes. Cal admetre, amb Michel Laclotte, que «un généraliste sait tout et ne sait rien». Pel que fa als coneixements historicoartístics, en tot cas, és cert que el millor generalista sol ser a la vegada, i abans que res, un especialista, que coneix en profunditat un o uns quants pe-ròdes o temes.

En tot cas, el futur de la recerca en els nostres museus d'art, grans i petits, dependrà de la quantitat i la qualificació dels especialistes que hi treballin com a conservadors i com a directors, en unes condicions que facin possible aquesta recerca. No cal dir que la situació actual, en aquest sentit, no és en absolut òptima i, com hem remarcat, algunes tendències en la gestió política i administrativa dels museus fins i tot tenen conseqüències negatives per al present i el futur de la recerca en el si dels museus i institucions patrimonials. Si els investigadors universitaris gaudeixen de «privilegis» que aparentment no tenen els conservadors dels museus, cal dir que aquests en tenen un d'impagable, que és el de l'accés i la familiaritat quotidians amb l'obra d'art. Aprofitar aquest privilegi, fer-lo rendible en termes de recerca rellevant, és també una obligació que hauria de comprometre tant els directors com els conservadors d'aquestes institucions.

Manca al país una institució dedicada exclusivament a la investigació historicoartística. Si a l'Estat espanyol el Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) té, a Madrid, un centre d'aquestes característiques, la delegació del CSIC a Catalunya no ha tingut mai un centre igual, i, en canvi, des del començament sí que n'hi ha hagut un de dedicat a la musicologia. L'IEC podria fer aquest paper, però com que està integrat per investigadors que tenen el seu lloc de treball a altres institucions no pot dur una activitat de recerca intensa i independent, sinó que sempre ha d'acomodar i compaginar la seva amb les d'aquestes altres institucions.

El fenomen de la dispersió i l'atomització en la recerca historicoartística té altres facetes que no podem passar per alt. Hem subratllat que a Catalunya, actualment, els llocs més rellevants on es produeix la recerca en història de l'art són les universitats i els museus. Els principals protagonistes són, doncs, els conservadors i els professors universitaris (al voltant dels quals graviten, d'altra banda, els doctorands i investigadors novells). Però, com ocorre també en altres branques dels estudis humanístics i de lletres, i molt especialment en l'àmbit de la història,

cal tenir present la producció d'altres investigadors no vinculats ni als departaments universitaris ni als museus d'art. La tipologia de l'investigador, en aquest terreny, és certament molt diversa, com també ho és el valor d'aquesta producció.

Diguem, primerament, que la recerca documental i arxivística té un paper fonamental en la història de l'art. Aquesta recerca, i la publicació de fonts, en tot cas, poden estar en mans de professionals d'altres àmbits, com els arxivers, que sovint tenen coneixements més sòlids de paleografia i diplomàtica que la majoria dels historiadors de l'art. La tasca entusiasta, en el passat, de mossèn Josep Mas, que fou arxiver de la catedral de Barcelona, o de Josep Maria Madurell, que fou arxiver de l'Arxiu de Protocols del Col·legi de Notaris de Barcelona, ens proporciona, sens dubte, l'exemple més conspicu en aquest sentit: en els seus llibres i monografies no s'hi trobarà ni una sola aportació crítica original o rellevant, però la seva ingent aportació al corpus documental ha estat i continua sent fonamental per a la història de l'art català medieval i d'època moderna. Els arxivers professionals, però, no són els únics protagonistes d'aquesta mena de recerca, sinó que cal reconèixer el valor de les recerques arxivístiques de molts historiadors, sovint no professionals, per bé que llicenciats en història, o en història de l'art, que autofinancen les seves activitats i solen trobar canals per a la difusió de les seves troballes en l'ampli ventall de revistes d'àmbit local del nostre país.

Ara bé, també cal dir que la simple exhumació de documents inèdits no s'hauria de confondre amb allò que constitueix el focus específic de la història de l'art, que és la crítica i la interpretació de les arts visuals. Els documents només són *productius* per a la història de l'art quan l'historiador de l'art és capaç d'explorar-los, d'interrogar-los i de relacionar-los amb les obres d'art, d'acord amb unes estratègies crítiques que han de conduir a la formulació de propostes originals i innovadores. La mera publicació de documents o obres d'art inèdites, doncs, no s'hauria de comptabilitzar com a recerca original en història de l'art, encara que sovint es vesteixi o es disfressi amb arguments que de fet són irrelevants, ordits a base de fórmules i esquemes tòpics i obsolets, que solen ignorar completament les aportacions crítiques, teòriques i metodològiques de la historiografia internacional més recent. El gruix, consegüentment, d'aquesta mena de contribucions no només es mou en un horitzó estrictament local, sinó que també té un perfil *localista*. I subratllem això perquè, malauradament, aquestes observacions es poden aplicar també a una part de les publicacions del professorat universitari. Acabem, doncs, insistint en la transcendència de la historiografia local i «no professional» o «no especialitzada», tan dinàmica i productiva en els darrers anys, a la vegada que reclamem la necessitat de delimitar les diferents categories de la recerca —i de les publicacions— segons la seva ambició i estatus científics.

Com és prou sabut, els instruments i els criteris que s'han desenvolupat en l'àmbit de les ciències per avaluar els indicis de qualitat de les publicacions no s'adapten fàcilment a l'àmbit de les humanitats, a unes disciplines en les quals els marcs de referència sempre són relativament locals, encara que no siguin gens *localistes*, i en les quals hem de tenir molt present el factor idiomàtic. En aquest sentit, tanmateix, es pot esmentar la llista de revistes d'història de l'art proposada —sembla que encara provisionalment— per la CIRIT. S'hi classifiquen tant les revistes estrangeres com les espanyoles i les catalanes en quatre categories, A, B, C i D. En la categoria A s'hi registren publicacions d'altíssim prestigi internacional, com ara el *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* o la *Revue de l'art*, i algunes revistes amb una llarga trajectòria, però amb estàndards d'exigència més baixos, com ara les *Nouvelles de l'Estampe*. Amb criteri encertat, cap revista catalana o espanyola s'ha inclòs en aquesta primera categoria. Les altres categories, molt més nodrides, presenten cadascuna un panorama igualment desigual. En la categoria B hi figura una revista espanyola, l'*Archivo Español de Arte*, de llarga biografia, però no sempre exigent, i dues revistes catalanes, el *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya* (malgrat que no tots els articles que publica són de recerca) i el *Locus Amoenus*, del Departament d'Art de la UAB. També hi figuren els *Cahiers de Saint-Michel de Cuxà*, on òbviamment se solen publicar articles sobre art català medieval. No s'entén, però, que una revista com *Grafica d'Arte* s'inclouï en la categoria B quan el *Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire*, una publicació més consistent i seriosa, figura en la categoria C. No s'entén, per posar un altre exemple, que les *Ricerche sul Seicento Napoletano* s'inclouï en la mateixa categoria que la *Revista de Girona* o *Ausa*. La proposta de la CIRIT constitueix, doncs, un estimable punt de partida, però necessita una nova revisió si es preveu que acabi tenint alguna eficàcia a l'hora d'avaluar la recerca i els currículums individuals dels investigadors.

Finalment, subratllem que perquè un informe com el present pugui tenir alguna conseqüència pràctica ha de comptar amb l'interès i la receptivitat de les autoritats. La primera qualitat es dona per descomptada, però la segona queda permanentment truncada per la precarietat dels càrrecs de nomenament polític, els quals, quan poden començar a fer ús de l'experiència dels anys que han estat en exercici, són escombrats per nous nomenaments. Aquesta és la base de la democràcia, naturalment, però algun dia caldrà corregir-ne els efectes menys positius, per aconseguir que els responsables de temes menys «polítics», com són els de la recerca humanística, tinguin per consens un perfil més tècnic i científic i no depenguin, per tant, de canvis electorals. Només així es podran dur a terme polítiques culturals de llarg recorregut i eficaces.

RESUM DE MUSICOLOGIA

Fins fa pocs anys, la recerca musical a Catalunya es nodria, bàsicament, dels treballs desenvolupats des de l'Institut Espanyol de Musicologia o de les aportacions d'investigadors procedents del camp privat. No és fins als anys setanta, que es comencen a definir centres propis especialitzats, des dels quals s'impulsà la crea-

ció de les llicenciatures musicals. Aquests reports ens ofereixen una visió de la transformació recent d'un camp que s'obre camí cap a la plena normalització, des d'una perspectiva centrada en els productors, la qual també té en compte les dinàmiques transversals que impulsen la col·laboració interinstitucional.

2. MUSICOLOGIA

2.1. Els productors de la recerca musical

2.1.1. Les institucions academicocientífiques

2.1.1.1. L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

La recerca musicològica té la ubicació a la Societat Catalana de Musicologia (SCM), societat filial de l'IEC, pertanyent a la Secció Històrico-Arqueològica. El seu objectiu és la recerca musicològica del fenomen musical als Països Catalans. Des de la seva fundació (1974) es constituí com a societat impulsadora i vehiculadora de la tasca de la recerca musicològica a Catalunya. Així, des de l'esmentat any, la SCM ha dut a terme una cinquantena de sessions academicocientífiques, en les quals els socis han exposat diversos temes de recerca del seu camp musicològic; darrerament ha organitzat els simposis i tres jornades de musicologia. El seu òrgan de difusió científica ha estat el *Butlletí* de la SCM. Des de l'any 2001 la *Revista Catalana de Musicologia* és la publicació de la SCM que pren el relleu al *Butlletí*. La SCM ha impulsat, també, la publicació de llibres i d'edicions musicals, i constituí el Premi Higiní Anglès de Musicologia, que ha tingut tres edicions.

Així, la SCM organitza regularment al llarg del curs trobades científiques amb exposicions de temes a càrrec dels socis o col·legues convidats, entre les quals podem destacar «La musicologia a Catalunya. Propostes de futur» (1997), al santuari de Nostra Senyora del Miracle, amb la participació de representants de les principals institucions pedagògiques i centres de recerca musicològica dels Països Catalans, entre els quals cal citar la UB, la UAB, l'Institut de Recerca Ricart i Matas, el Museu de la Música de Barcelona, el Conservatori Superior de Barcelona, la Universitat de les Illes Balears i el Centre J. Bta. Comes de València. Les ponències, comunicacions encomanades i lliures publicades al *Butlletí IV*, són: «Recerca i metodologia», «Medieval I», «Algunes reflexions sobre l'època medieval», «Una agenda musicològica d'apunts sobre l'estudi del renaixement musical català», «La musicologia balear», «L'etnomusicologia», «Evolució de l'estètica musical», «El segle XVII a Catalunya: perspectives musicològiques», «El patrimoni organològic», «Perspectives de futur en el segle XIX català», «La investigació musicològica: el segle XX», «El devenir de la musicologia valenciana»,

«Alguns futuribles musicològics per al segle XVIII», «Atribució d'autoria de cinc motets anònims a F. Valls», «La col·lecció Maria Ester Sala», «Estado actual del estudio de la música instrumental no de tecla o pulso del XVII y XVIII: asechenzas pasadas, presentes y futuras», «Manifestaciones sonoras modernas: la música electrónica y experimental en Barcelona. Modernidad i postmodernidad en la música contemporánea», «La recuperació de la tonalitat», «Solsona, un arxiu musical inèdit», «Vocabulari musical en l'ús a la tradició oral», «Mestres de capella i organistes de Vilafranca del Penedès», «L'oratori a Catalunya en el segle XVIII», «Música i literatura: anàlisi de *La Peste* d'Albert Camus / Robert Gerhard des de la literatura comparada», «La musicologia com a crítica cultural: una proposta de futur», «Repetició i diferència: el paper del lector musical», «Xavier Benguerel. L'obra creativa», i «El músic de jazz a Catalunya a les portes del segle XXI».

Posteriorment, les I Jornades Música i Musicologia (1999), amb l'objectiu d'apropar les ponències teòriques amb sessions interpretatives per a veus i/o instruments. Les ponències presentades van ser: «Els cantorals catalans del XVI. Relacions amb altres corts», «La música religiosa al s. XIX» i «Aspectes de la relació entre iconografia medieval i pràctica interpretativa». A la II Jornada sobre Musicologia i Interpretació Monestir de Montserrat (2001), va destacar la intervenció «Activitat musical i musicològica a Montserrat, tradició i continuïtat» i «La investigació del canto gregorià en la actualitat, panorama e influències en el desenvolupament de la musicologia». Es van presentar les comunicacions lliures següents: «Mestres de capella de la col·legiata de Xàtiva al segle XVII: Macià Veana», «El quadern d'apunts d'Enric Granados del Museu de la Música de Barcelona», «L'Arxiu Musical de Sant Esteve d'Olot i música i religió. Relacions a través de l'audició contemplativa». A la III Jornada de Musicologia, Recerca i Interpretació la Catalunya Nord i el Nord de Catalunya, convocades al monestir de Sant Miquel de Cuixà (novembre de 2002), es presentaren tres ponències sobre temes relacionats amb l'àrea geogràfica de Catalunya i França: «Quels instruments pour la musique de Giovanni Gabrieli? Une relecture des sources», «Les relacions amb França dels compositors catalans del segle XX» i «Els manuscrits musicals de Cuixà». Entre les comunicacions lliures esmentem: «Joan Brudieu, notes a la seva biografia i a l'edició dels madrigals (1585)», «Aspectes musicals del se-

gle XVII català i francès: Gaspar Dotart, un compositor revisitat», «La banda municipal a Barcelona i França (1886-1944)», «Les Pièces de Simphonie de Charles Desmazures (1703)», «Suites franceses per a la muller de Felip V», «Contribució al coneixement de les capelles de música a la catedral de Girona del 1880 al 1850», «Rafael Compta i la música sacra a finals del segle XVIII i principis del XIX a Girona. Anàlisi d'un *Te Deum*», «El manuscrit de Casa Xanxo a Perpinyà» i «L'arxiu biogràfic dels compositors catalans del Museu de la Música de Barcelona». Cal també valorar molt positivament la recerca pràctica feta als tallers d'interpretació, amb dues sessions pràctiques guiades per intèrprets especialitzats.

2.1.1.2. EL CONSELL SUPERIOR D'INVESTIGACIONS CIENTÍFIQUES

Aquest important centre de recerca d'àmbit estatal té en la Institució Milà i Fontanals el Departament de Musicologia, on tenen lloc la musicologia històrica, la catalogació i estudi crític de fonts musicals hispanes i l'etnomusicologia, com les tres principals línies d'investigació. Aquestes línies es concreten en la difusió de diversos treballs i estudis científics a través de la seva publicació periòdica anual, l'*Anuario Musical*, de l'edició dels *Monumentos de la Música Española* —estudi i edició crítica de música de diversos compositors hispànics—, del treball i la publicació de catàlegs de diversos fons del patrimoni musical hispànic —el Departament és la seu del RISM (Répertoire International des Sources Musicales) d'Espanya, i té una biblioteca especialitzada amb més de quaranta-quatre mil registres i amb diversos fons especials—, i, darrerament, de la publicació de *Textos Universitarios* sobre edició facsímil de l'obra dels principals tractadistes i teòrics musicals hispànics.

A l'*Anuario Musical*, s'hi troben, entre d'altres, els següents treballs d'àmbit català: «Una nova antologia de polifonia religiosa (segles XVII-XVIII)» (1996), «Zwischen Neapel und Madrid: Vicente Martín y Soler uns das spanische Königshaus» (1996), «VI. Archivo de Música de la Catedral de Tortosa (Tarragona). E: TO» (1996), «De monjas y tropos. Música tardomedieval en un convento mallorquín» (1998), «La ornamentación en las obras de Cabanilles» (1998), «El proyecto de arreglo para la orquesta del teatro de Barcelona: Nuevos parámetros para el análisis de la actividad musical» (1998), «Organistes i mestres de capella de la diòcesi de Girona» (1999), «La ornamentación en las obras de Cabanilles II: Tabla de ornamentos empleados por Cabanilles» (1999), «El diablo vestido de fraile: correspondencia entre el padre Antonio Soler y un noble español (1761-1773)» (1999), «Die Orchesterwerke Isaac Albéniz nach dem Manuskript 984 der, Biblioteca de Catalunya: Versuch einer einschätzung» (1999), «Calendari músico-litúrgic de la catedral de Barce-

lona, finals del s. XVII - inicis del s. XVIII (2000)», «VII. Archivo de Música de la Catedral de Mallorca. E: Pac», dins de *Memoria de actividades RISM, España 1999-2000* (2000), «La capella de música de la seu de Barcelona des de la mort de F. Valls (2-6-1747) fins a l'any 1755» (2001), «La labor de Enric Granados en el proceso de la recepción de la música de Bach a Barcelona» (2001).

Quant als *Monumentos*, s'ha publicat *La música en Cataluña en el siglo XVIII: Francesc Valls (ca. 1671-1747)*, vol. LIII (1997) i *Tonos de Francesc Valls (ca. 1671-1747)*, vol. LVIII (1999).

També han impulsat diversos treballs de recerca i tesis doctorals —tant de musicologia històrica com d'etnomusicologia—, llegides a diverses universitats, entre les quals les de l'àrea catalana ocupen un lloc rellevant.

2.1.2. Les associacions

Cal fer una menció especial de la tasca desenvolupada per l'Associació Catalana de l'Orgue, amb seu al carrer del Teatre, número 2, a Terrassa, la qual a través del seu *Anuari* i del *Full Informatiu* recull materials de recerca d'organistes i orgueners catalans. L'índex de l'*Anuari de l'Orgue* del 2001 ofereix els continguts següents: «Gabriel Blancafort, orguener, incansable en la recerca», juntament amb altres articles, entre els quals destaquen «Gabriel Blancafort, semblances i perspectiva», «El órgano gótico español», «El órgano de tubos y la liturgia cristiana», «Orgues, orgueners i organistes a l'església de Sant Pere de Monistrol de Montserrat», «Un orgue d'Antoni Boscà per a Santa Maria del Mar (1741)».

2.1.3. L'Església catòlica

Un dels principals capdavanters i exponents en l'àmbit de la difusió de la recerca musicològica, des dels centres eclesiàstics, és i ha estat l'abadia de Montserrat. A través de les seves publicacions ofereix un bon ventall d'edicions de temàtica musical, com ara els llibres següents: *Àngel Rodamilans (1874-1936): Evocació i recerca* (1997), *Irineu Segarra, mig segle de mestratge musical* (1998), *Anselm Viola, compositor i pedagog, monjo de Montserrat (1738-1798)* (1998), i la publicació dels volums del VI al XII de l'*Obra del cançoner popular de Catalunya* (1996-2002). També la revista *Serra d'Or* ha vehiculat alguns treballs de temàtica musical.

2.1.4. Les universitats

2.1.4.1. UNIVERSITAT DE BARCELONA

El Departament d'Història de l'Art de la Facultat de Geografia i Història de la UB ha impulsat a través de la seva àrea de música

línies de recerca centrades principalment en els segles XIX i XX. Així, s'han dut a terme una sèrie de treballs de recerca i tesis doctorals que abracen els segles abans esmentats, ensems que altres temàtiques. Els projectes de recerca estan centrats en la línia de la història de les associacions corals a Espanya. Cal esmentar que, entre d'altres, s'han publicat treballs específics que han estudiat el Modernisme musical, l'òpera a Catalunya i l'obra d'Anselm Clavé. Citem, entre d'altres, els llibres: *Jaume Pahissa: un estudi biogràfic i crític* (1996), *Manuel Blancafort* (1997), *Els orígens de les associacions corals a Espanya* (1998), *10 anys d'òpera a la universitat: 1988-1998* (1999), *Josep Anselm Clavé i el naixement del cant coral a Catalunya: 1850-1874* (2000). També cal destacar articles i comunicacions a congressos, com ara: «Cançons revolucionàries a la Barcelona del segle XIX. El cas de J. A. Clavé i *La Campana*» (1996) i «El fenomen de les societats corals, una nova pràctica musical» (1999).

Quant a les tesis doctorals llegides, s'observa que, entre d'altres temes, versen sobre: *Cosme Ribera i el seu temps, un estudi sobre la vida musical a la Lleida de la segona meitat del segle XIX* (1996); *Música y emigración: el fenómeno musical marroquí en Barcelona* (1997); *Representacions operístiques a Barcelona* (1998); *La representación de la cultura musical árabe en España* (2001). En altres facultats i departaments també s'han llegit tesis referides a temàtica musical: *Metafísica de la música* (1997) —Departament de Filosofia Teorètica i Pràctica.

Cal consignar, també, la direcció i coordinació de la *Història de la música catalana, valenciana i balear* (1999-2003) d'Edicions 62 —referenciada a l'epígraf del món editorial—, així com l'edició i publicació de la *Miscel·lània Oriol Martorell* (1997), que amb motiu del seu trapàs se li féu com a homenatge; s'hi recullen un conjunt d'articles de temàtica diversa, dels quals la major part fan referència a l'àmbit català. A tall d'exemple: «Els estudis d'història de la música a la Universitat de Barcelona»; «La musicologia a la Universitat Autònoma de Barcelona»; «Ràdio Barcelona i la música. Els primers anys de la revista *Radio Barcelona*. 1924-1929»; «Oriol Martorell, musicògraf»; «Els cors de Clavé i *Els segadors*, entre 1892 i 1936. Contribució a l'estudi de la consciència d'himne nacional de Catalunya»; «L'harmonia de les esferes, símbol d'una audició contemplativa»; «El *Solo venid mortales* de J. Gaz a la reposició del càrrec del bisbe borbònic Miquel Joan Taverner de la diòcesi de Girona»; «La correspondència entre Antonio Torrandell i Manuel de Falla: crònica de un "aislamiento" y una injusta marginación en el Conservatorio de Palma».

2.1.4.2. UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Al Departament d'Art de la Facultat de Filosofia i Lletres hi ha l'àrea de música, que ha impulsat, sobretot a partir de la nova titu-

lació d'història i ciència de la música, línies de recerca que es concreten en els treballs de recerca i en les tesis doctorals. Les línies de recerca se centren principalment en la música de l'època medieval, dels segles XVII i XVIII, tant des dels aspectes paleogràfics, històrics i estilístics com des de l'organologia i la iconografia musical, tot i que darrerament s'han impulsat recerques en els períodes que abracen els segles XIX, XX i sobre l'etnomusicologia. També s'està duent a terme la tasca d'inventari, classificació i catalogació dels diversos fons musicals de l'àrea catalana. Els projectes de recerca són: «Producció, consum i difusió musical en els territoris de l'antiga Corona d'Aragó entre ca. 1450 i ca. 1650»; «La música lírica i la cançó a Espanya: creació, models i recepció entre 1881 i 1906»; «La pràctica musical a la antiga Corona d'Aragó en els segles XVII-XIX. Vies per la recuperació del patrimoni musical històric»; «La música religiosa a Catalunya en el segle XIX. Estudis sobre patrimoni musical: els fons de la basílica de l'Esperit Sant de Terrassa, la Mercè de Barcelona i el convent dels frares caputxins de Barcelona».

Diversos articles d'investigació en revistes varies, col·laboracions en obres col·lectives, llibres i capítols de llibres han constituït un veritable corpus consolidat del quefer en la recerca musicològica. Citem, entre d'altres, «El nacionalisme musical de Felip Pedrell. Reflexions a l'entorn de *Por nuestra música*» (1996); «La música laica en el Reino de Castilla en tiempos del Condestable Don Miguel Lucas de Iranzo (1458-1473)» (1996); «J. Climent. Cançoner de Gandia» (1996); «Una fuente desatendida con repertorio sacro mensural de fines del medioevo: el cantoral del Convento de la Concepción de Palma de Mallorca» (1998); «Alberch i Ferrament, Pere» (1998); «Sobre la idea de símbol en la música religiosa» (1998); «Figuras y personajes en el villancico navideño del barroco musical hispánico» (1998); «El segle XVII a Catalunya: perspectives musicològiques» (1999); «Les rapports du cercle de Felip Pedrell avec la France» (2000); «La Schola Cantorum et la réception de la musique de J. S. Bach à Barcelone» (2000); «Correspondència entre Lluís Maria Millet i Francesc Civil: el concurs musical de l'Orfeó Català de 1963» (2001); «Noves dades biogràfiques de Felip Olivelles» (2001); «L'arxiu de manuscrits musicals de la basílica del Sant Esperit de Terrassa» (2001); «En torno a los antecedentes del tono al Santísimo Sacramento *Quedito passito* de Miquel López (1669-1723)» (2001). Quant a llibres i capítols, entre d'altres, «La música a Catalunya en el segle XVIII» (1996); *El canto de la Sibila* (1996); *El canto de la Sibila II. Cataluña y Baleares* (1997); «La música a Catalunya en el segle XVI» (1997); *La música medieval* (1998); *Joan lamote de Grignon (1872-1949)* (1999); *El Llibre Vermell de Montserrat* (2000); *Els instruments musicals a la Corona d'Aragó, 1350-1500: els cordòfons* (2000); *La música medieval en España* (2001).

Pel que fa a les tesis doctorals, s'han llegit, entre d'altres, *Anselm Viola, compositor i pedagog, monjo de Montserrat (1738-1798)* (1996); *Les òperes de Josep Soler* (1996); *Personalidad del Padre Vicente Pérez Jorge a través de su música y de sus escritos* (1996); *La música en Aragón en el segundo tercio del siglo XVII* (1996); *La música i l'expressió sonora dels col·lectius a les manifestacions de carrer i als estadis de futbol* (1997); *Introducción al análisis formal: una propuesta interdisciplinar* (2000); *L'activitat concertística a Barcelona durant la primera meitat del segle XIX: aproximació històrica* (1997); *Melcior Juncà (1757-1824): biografia i música litúrgica* (1998); *Los villancicos de Joan Pau Pujol (1570-1626): contribución al estudio del villancico en Catalunya en el primer tercio del siglo XVII* (1999); *Txunxuneroak: narrativas, identidades e ideologías en la historia de un instrumento tradicional vasco: el txistu* (2000); *Estudi dels oratoris de Francesc Queralt (1740-1825): fonaments de l'història de l'oratori a Catalunya* (2001); *La obra del compositor Joan Guinjoan* (2001).

També l'Institut de Documentació i d'Investigació Musicològiques Josep Ricart i Matas, que fou creat per un acord entre la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi i la UAB, el 1979, ha impulsat la recerca de la musicologia històrica. Els seus objectius principals són la investigació musicològica i la formació de musicòlegs. Les seves línies de recerca han cristallitzat en nombrosos treballs publicats a la seva revista *Recerca Musicològica* —iniciada el 1981— i en l'edició d'obres musicals a «Quaderns de Música Històrica Catalana» —iniciada el 1983. Pel que fa a la *Recerca Musicològica* (1998), s'hi recullen diversos articles, entre d'altres, «La fídula tardomedieval a la Corona d'Aragó: anàlisi iconogràfica d'un problema organològic»; «Les obligacions del mestre de capella: notes per a l'estudi dels mestres de capella de la Seu d'Urgell a la primeria del segle XVII»; «Notes sobre l'orguener reusenc Josep Cases i Soler (1743-1802)»; «La música a la catedral de Tortosa a principis del segle XVIII: el memorial de l'organista Tomàs Serrano»; «*Las dos sillas reales*: un oratori de Josep Cau»; «L'obra per a tecla d'Anselm Viola (1738-1798)»; «Els mestres de capella de la catedral de Girona durant la primera meitat del s. XIX»; «Un duet per a flauta i fagot de Jaume Roura»; «El projecte d'estrena al Teatro Real de Madrid de l'òpera *Els Pirineus*, a través de la correspondència de Víctor Balaguer a Felip Pedrell: estratègies i malvolences», i «*Agamèmon*: anàlisi de la primera òpera de Josep Soler». Cal consignar també que, des del 1989, organitza els Seminaris Internacionals sobre el Barroc Musical Hispànic.

2.1.4.3. UNIVERSITAT DE LLEIDA

L'àrea de música del Departament d'Història de l'Art i Història Social de la Facultat de Lletres treballa en un projecte de recer-

ca que aplega diverses disciplines: «Art, arquitectura, cinema i música en àmbits perifèrics: terres de Lleida (segles XVI-XX)». A l'àrea musical, aquest projecte s'ha concretat en la participació en congressos i seminaris, articles, organització de congressos i simposis, edicions i capítols de llibre. En totes aquestes activitats s'observa una temàtica que abraça, principalment, tant la música litúrgica medieval com la música del Renaixement. A tall d'exemple: «Impresos litúrgics: implicaciones musicales en su producción y difusión» (1996), «Fuentes musicales en la Península Ibérica, ca. 1250 - ca. 1550» (1996), «Processional Chants in Catalan Sources» (1998), «Musical Contents of the Catalan Printed Rituals of the 16th Century» (1998) i «La messe d'Escobar» (1998).

2.1.4.4. UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

L'àrea de música de la URV de Tarragona ha publicat, sobretot entorn de la figura i la producció musical de Josep Soler: *L'extensíssima producció de Josep Soler...* (1996), *Pieta i enterrament de Josep Soler* (1996). No obstant això, també s'hi troben articles d'altres temàtiques, com ara: «La música per a piano en les albors del classicisme» (1996) i «Sobre la Fundació Música Contemporània» (1997). Quant als llibres, cal citar *Assaig i obra musical en Josep Soler* (1996).

2.1.4.5. UNIVERSITAT DE GIRONA

En el Departament de Pedagogia de la UdG es llegí la tesi doctoral *La música a la ciutat de Girona: 1888-1985* (1998).

2.1.4.6. UNIVERSITAT POMPEU FABRA

Pel que fa a tesis doctorals, cal esmentar *Ètica y estética en el pensamiento de Arnold Schönberg* (2001). I, entre d'altres, la publicació del llibre *El humor en la música: broma, parodia e ironía: un ensayo* (2000).

2.1.5. Els museus com a centre de recerca

Els centres que han sofert darrerament una evolució més considerable, dins del panorama europeu de la museologia, han estat els museus dedicats a temes musicals. A conseqüència dels avenços en la musicologia, la tecnologia i l'organologia, un ventall de nous recursos d'exposició, recerca, activitat i comunicació ha obligat els antics museus a adaptar-se a lectures més actuals, tot adoptant recursos fins fa ben poc inimaginables. París, Brussel·les, Berlín i Basilea han estat els capdavanters en la creació de noves línies; el de Barcelona, únic a l'Estat espanyol, sintonitza des del 1985 amb aquestes tendències i actualment es troba en una fase de remodelació que li ofereix l'oportunitat de situar-se com a nou element referencial.

2.1.5.1. EL MUSEU DE LA MÚSICA DE BARCELONA

Des de la instal·lació d'aquest centre a la Casa Quadras, el nou projecte de funcionament del Museu ha considerat les col·leccions —instruments històrics, documents biogràfics dels músics catalans i enregistraments històrics— com a fonts de coneixement i recerca. La nova estructura de museu ha posat el centre a disposició dels investigadors externs, al mateix temps que ha promocionat la recerca interna entre els seus conservadors.

Els diferents departaments del Museu han donat lloc a una variada tipologia de recerca des del primer gran projecte de recerca d'àmbit classificatori i lexicogràfic, que donà lloc al *Catàleg d'instruments musicals*, editat pel Servei de Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona, projecte que segueix vigent com a motor del manteniment i aprofundiment de la informació sobre les col·leccions catalogades. Aquest projecte col·labora amb els estudis lexicogràfics que el Centre de Terminologia per a la Llengua Catalana (TERMCAT) porta a terme sobre els instruments musicals i ha nodrit de manera directa l'estructuració de l'arbre instrumental de la *Gran enciclopèdia de la música*, publicada per la Fundació Enciclopèdia Catalana el 1999.

2.1.5.2. CAN QUINTANA - MUSEU DEL MONTGRÍ

En el marc del programa «Inventari del patrimoni etnològic de Catalunya entre 2000 i 2002», convocat pel Centre per a la Promoció de la Cultura Tradicional i Popular de la Generalitat de Catalunya, s'ha realitzat en el centre Can Quintana - Museu del Montgrí de Torroella de Montgrí la recerca «Les músiques en la vida quotidiana de la gent del Baix Ter i del Montgrí (1850-2000)». Aquesta recerca figura com a memòria final de recerca i en els informes periòdics d'aquest centre i els seus resultats hi apareixen en forma de diversos articles. En aquests moments s'està acabant la labor de preparació d'una edició en llibre d'alguns dels aspectes més rellevants.

2.1.5.3. RESTAURACIÓ I RECERCA

Qualsevol projecte de restauració d'un instrument comporta un estudi previ sobre la història, la construcció i l'estat de conservació de l'objecte en qüestió. Considerem que els programes de restauració queden absolutament inclosos en un procés de recerca, del qual depenen, que té per objectiu aportar un coneixement totalment nou de l'instrument. El programa de restauració del Museu de la Música, únic a l'Estat espanyol, inclou un ampli ventall de restauracions, des de les destinades a la millora estètica fins a les restauracions que permetran utilitzar musicalment l'instrument.

De les restauracions de més significació dins l'àmbit de la recerca podem assenyalar la de l'orgue positiu de Manuel Pérez Molero (Segòvia, 1719), que ha comportat l'anàlisi radiogràfica

de la capa pictòrica, l'estudi documental històric, l'estudi organològic en col·laboració amb Gerhard Grenzing, l'anàlisi comparativa del so, els diversos processos de restauració i l'estudi sonor de l'instrument. Amb el mateix procés s'han dut a terme les restauracions i recerques de l'orgue de ressort de Diego Evans (Londres, 1762), amb la col·laboració d'Albert Blancafort, i l'estudi d'un claviorgue del segle XVI (ca. 1570), amb els resultats publicats a les *Actes la Société Acoustique de França* (Lisboa, 2001), «El realejo del Museu de la Música de Barcelona», «Un claviórgano español del siglo XVI», a *Revista de Musicología* (Madrid, 2001), «Three Claviorgans attributed to Laurentius Hauslaib...», a *Music in Art* (Nova York, 2002), i a «Tres claviórganos del siglo XVI» i «Tradición o casualidad?», a la pàgina web del Festival Toulouse les Orgues: Colloque de la Société Française d'Acoustique (Tolosa, 2002).

Respecte a la col·lecció de cordòfons de mànec, s'han efectuat estudis i plànols de les guitarres barroques, un estudi organològic del *chitarrone* de Petrus Oliverius, del llaüt de Hans Hovb Muler (1550-1650) i plànols i restauració del llaüt de Matheus Buechemberg (Roma, 1613). També importants intervencions a la col·lecció de clavicèmbals, especialment dels d'Hamburg, el Zell (1731) i el Fleischer (ca. 1720), amb la consegüent elaboració de mesures, radiografies i plànols, els quals es troben a disposició dels investigadors als arxius del Museu.

El Museu de la Música ha iniciat des del 1999 un projecte de recerca per tal de catalogar els instruments musicals que es troben als fons dels museus de Catalunya (CATICAT, «Catàleg d'instruments de les col·leccions catalanes»). La finalitat d'aquesta recerca és la de disposar d'una base de dades que permeti als investigadors el coneixement de l'existència de moltes peces que pel fet de formar part de col·leccions d'altres especialitats probablement quedarien fora d'un àmbit de recerca definit. El treball consisteix en la confecció de fitxes tècniques i la realització de fotografies d'identificació. La recerca s'està realitzant en els museus i les col·leccions públiques. En una segona fase es catalogaran les col·leccions privades exposades al públic. La tercera fase d'aquest projecte de recerca és la de posar aquesta catalogació a l'abast del públic, sigui per Internet o bé per consulta al Museu de la Música, per tal que els investigadors, un cop assabentats de l'existència d'aquests instruments, puguin adreçar-se directament als museus respectius. En aquests moments s'han inventariat trenta museus catalans i s'han catalogat quatre-cents divuit instruments rellevants.

Un altre projecte liderat des de l'any 1998 pel Museu de la Música —«Iconografia musical catalana» (IMC)— manté la confecció d'una base informàtica que recull les dades necessàries per poder localitzar la iconografia musical existent dins el nostre patrimoni documental històric i per poder accedir-hi. Les dades

que s'inclouen en aquest arxiu són: autor, època, tipologia de la peça, ubicació original de la peça, ubicació actual, descripció, relació dels instruments presents en l'obra i referències bibliogràfiques. En la mateixa base de dades s'inclou també una imatge d'identificació. Actualment la base de dades està formada per 677 registres iconogràfics d'obres d'art que abracen un període històric que va des del segle XI fins al segle XX.

Diversos programes de recerca interna complementats amb col·laboracions externes han proporcionat materials publicats en revistes especialitzades i en enregistraments, entre els quals cal destacar el disc compacte *Música de tecla hispànica* (Barcelona, 1997), resultat de la recerca sobre restauració i interpretació dels instruments de teclat i la seva música del 1700 al 1850. Darrerament, el disc *Evocacions*, enregistrat amb el guitarrista Stefano Grondona amb materials recuperats del repertori de Miquel Llobet i interpretat amb la seva guitarra A. de Torres, restaurada i propietat del Museu. Amb la catedral de Salamanca s'ha portat a terme una recerca sobre els fons instrumentals del Renaixement conservats a l'arxiu de la catedral Vella, recollida a la *Memoria de la restauración de la colección de instrumentos renacentistas*, Archivo de la Catedral de Salamanca (1993). El resultat d'aquesta important recerca també s'ha publicat a diferents llocs, entre els quals volem destacar: «La colección de instrumentos renacentistas de la catedral de Salamanca», *Revista de Musicología* (1999); «Les instruments des ménestriers de la Cathedrale de Salamanca», GSAM-SFA i Citée de la Musique, París (2000) i «Les hautbois de la Cathédrale de Salamanque», *Musique et Danse*, Editions Modal, Conseil Général i Département Herault (2001).

2.1.5.4. L'ARXIU HISTORICOMUSICAL

L'Arxiu Musical comprèn donacions i llegats de músics estretament lligats a la cultura musical barcelonina. D'entre aquests arxius són destacats el Fons Albins, el Fons Granados, el Fons Malats, el Fons Manén, el Fons Pujol i el Fons Ribera (amb un total aproximat de dotze mil documents). Heterogenis en la seva composició, aquests arxius particulars conserven des d'obra manuscrita original fins a fotografies o documentació biogràfica vària, amb una col·lecció epistolar molt notable. Avui ja se'ls considera punt de referència per a l'estudi de la música a Barcelona en el tombant dels segles XIX i XX. Igualment, l'Arxiu conté fons de personatges i institucions del món musical que han fet les seves donacions més recentment. Aquests fons comprenen parts de documentació biogràfica, epistolari, bibliografia i fotografies i, alhora, estan lligats a la donació de la seva col·lecció particular d'instruments. Podem parlar, doncs, dels Fons Nelly van Ree Bernard, Jordi Òdena, Ars Musicae i Llegat Lamaña. Així també, l'Arxiu tutela fons més petits d'autors vius com Joan Guinjoan

(partitura de l'òpera *Gaudi*), i d'institucions com la Banda Municipal de Barcelona o l'Associació Wagneriana.

En el període dels anys 1996-2002, a l'Arxiu Documental s'ha treballat en diferents línies de recerca amb estudis del fons biogràfic d'Enric Granados (1867-1916); s'ha dut a terme el registre, la informatització i la documentació d'aquest fons amb els inventaris i registres dels documents ingressats durant aquest període: Fons particular biogràfic i musical del mestre Emili Pujol (1886-1980) (ingrés al maig del 1998); Fons Josep Maria Lamaña (1899-1990), que conté partituroteca, biblioteca i fonoteca (ingrés agost del 2000); Fons Nelly van Ree Bernard (1923), que recull documents biogràfics, fotografies, conferències, plànols d'instruments musicals i enregistraments sonors, a part de la nombrosa col·lecció d'instruments construïts per ella mateixa (ingrés octubre del 2001); Fons Jordi Òdena (1933), que conté documentació biogràfica, epistolari i objectes que acompanyen la nombrosa col·lecció d'harmòniques (ingrés octubre del 2002). Paral·lelament, s'han dut a terme tasques de microfilmació i digitalització: d'una banda, les partitures manuscrites i primeres edicions dels fons d'Isaac Albéniz (1860-1909), de Joan Manén (1883-1971) i d'Enric Granados (dos mil set-cents fotografies aproximadament), continuant amb el projecte iniciat l'any 1999; d'altra banda, el gruix de l'epistolari format per cartes manuscrites en la majoria dels casos i procedents dels diferents fons conservats al Museu (510 cartes amb sobre, uns 1.311 fotografies). Val a dir que aquests documents són consultats amb molta freqüència i que algun ha estat publicat i exposat com a referent de documentació rellevant. També s'ha automatitzat la partituroteca amb 1.786 ítems registrats. En actuacions externes s'ha elaborat l'inventari del Fons Miquel Llobet (1878-1938) i l'any 2001 es procedeix a fer un inventari exhaustiu de tot el fons que comprèn partituroteca (879 ítems), epistolari (399 ítems), fotografies (150 ítems), documentació biogràfica, biblioteca, hemeroteca, obra gràfica, pintura i objectes personals.

En les contribucions a la documentació de diversos treballs de recerca d'àmbit universitari i la col·laboració amb diverses publicacions, destaquem les tesis *Pianistes catalans a París al voltant de 1900* (París), *El teatre líric català* (UB) i *Anàlisi del Quintet per a piano i corda d'Enric Granados* (Universitat de Califòrnia), així com l'assessorament per a la *Gran enciclopèdia de la música* del Grup Enciclopèdia Catalana; la *Història de la música catalana, valenciana i balear* d'Edicions 62; *Acadèmia Granados-Marshall: 100 anys d'escola pianística a Barcelona*, i el *Catàleg de l'obra completa per a piano d'Enric Granados* de l'editorial Boileau; la transcripció d'un quadernet manuscrit per Enric Granados que conté valuosa informació dels inicis de l'Acadèmia i part de l'escenografia de la seva obra *Goyescas*, i la revisió i edi-

ció de les *Obres per a piano d'Enric Granados*, en col·laboració amb l'editorial Boileau.

2.1.6. Les biblioteques

En general, tot i que les biblioteques són centres de referència indispensables per a la recerca i sovint disposen de fons primers que les converteixen en camps de recerca per si mateixes, la seva funció bàsica no és concretament la promoció de la recerca. Per aquesta raó només incloem en aquest inventari els centres que promouen programes específics d'investigació musical.

2.1.6.1. BIBLIOTECA DE CATALUNYA

El Departament de Música d'aquesta biblioteca gaudeix d'una tradició i prestigi musicològic que ens portaria als seus orígens amb l'edició del *Catàlech Pedrell* dels seus fons musicals, autèntic model de catalogació musical i recull d'una important recerca, la qual influí de manera decisiva en les etapes posteriors establertes a partir del lideratge d'Higini Anglès. Avui, la Biblioteca de Catalunya disposa d'una política d'edicions pròpia, que té com a principal funció la publicació de treballs i catàlegs sobre el seu fons, que cobreixen pràcticament totes les disciplines i que van adreçats, preferentment, a estudiosos i investigadors.

La Secció de Música de la Unitat Bibliogràfica com, posteriorment, la d'Arxius Sonors de la Biblioteca de Catalunya, ha anat publicant de manera continuada obres musicals consistents a posar a l'abast de l'usuari les transcripcions dels seus fons escrits o els documents sonors, testimonis enregistrats del patrimoni històric. Aquestes publicacions són el resultat d'importants recerques i ofereixen, juntament amb la publicació, valuosos estudis crítics i biogràfics, acompanyats d'informació de primera mà sobre els criteris adoptats en la transcripció, plens de referències directes sobre el text musical. Entre les darreres publicacions trobem l'obra *Jaume Pahissa, un estudi biogràfic i crític* (1997) i la reedició sonora en disc compacte, *Conxita Badia. Paraules i cançons* (1999).

2.1.7. El món editorial

El món editorial ha vehiculat la recerca mitjançant la seva difusió i divulgació. Tot i que les seves produccions estan sotmeses a les lleis del mercat, la qualitat i el rigor científic s'han manifestat en les editorials esmentades a l'hora d'establir els criteris d'oferta al públic. La *Història de la música catalana, valenciana i balear* (1999-2003) d'Edicions 62 ha contribuït en deu volums a la difusió de continguts de la musicologia històrica i de l'etnomusicologia dels àmbits geogràfics esmentats perquè ha encarregat, als més renomats especialistes, treballs de recerca originals

per a la confecció de l'obra. Els cinc primers volums abracen la història de la música des dels inicis fins als nostres dies; el sisè tracta de música tradicional i popular; el setè, de música de participació i de noves tecnologies; el vuitè, de la història de la música universal, i els dos darrers volums són diccionaris. La *Gran enciclopèdia de la música* (1999-2003) de la Fundació Enciclopèdia Catalana ha contribuït, també, a través dels vuit volums de l'esmentada enciclopèdia, a l'escomesa difusora i divulgativa de la musicologia. Aquestes dues grans obres aporten un material de referència fins ara inexistent, el qual contribueix de manera decisiva en la configuració del panorama bàsic de la recerca musical a Catalunya.

En una mesura inferior, però no amb menys mèrit, altres editors han apostat pel camí de la novetat sorgida de la recerca; l'editorial Boileau ha realitzat l'edició completa de l'obra d'Enric Granados (2001). I per la seva banda, l'editorial DINSIC ha editat, entre d'altres: *Dos motets a Santa Maria* de Josep Gaz i Josep Reig (1997); la *Cantata a la Verge «Hasta cuando»*, d'Emmanuel Gònima (1998); *Los goigs de Nostra Dona i madrigals XIII, XIV, XV i XVI*, de Joan Brudieu (2001).

Dues editorials i alhora discogràfiques destaquen a Catalunya pel seu rigor i promoció de la recerca: La Mà de Guido i Tritó. La Mà de Guido és una editorial de discos i de música impresa que dedica una especial atenció als compositors catalans i espanyols de tots els temps; i Tritó va néixer amb el primer objectiu de promoure de manera àmplia i rigorosa el patrimoni musical català, des de diferents àmbits: l'editorial, el discogràfic i el de la distribució. El catàleg de Tritó inclou des d'obres inèdites o injustament oblidades de compositors antics (Terradellas, Bager, Carnicer...) i dels segles XIX i XX (Granados, Albéniz, Gerhard...) fins a obres d'autors contemporanis (Brotons, Montsalvatge, Rueda, Guinjoan, Marco), algunes de les quals són encàrrecs fets per la mateixa editorial. Les edicions de les partitures van sempre precedides d'un text introductori, veritables estudis musicològics que ens ajuden a situar-les en el temps i l'estil. D'aquesta manera resulten interessants tant per al músic pràctic com per a l'estudiós. Les edicions fonogràfiques responen al mateix interès de Tritó pel repertori de compositors catalans.

2.1.8. Els centres i les administracions públiques

El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, en l'àmbit musical, ha donat suport a publicacions en text i discs, les quals destaquen pel nivell de qualitat i de recerca, amb nombroses aportacions de noves fonts d'informació, especialment en el camp biogràfic, i de criteris actualitzats de la historiografia musical catalana.

Entre les publicacions amb més contingut de recerca hem de destacar en la «Col·lecció Compositors Catalans»: *Josep M. Mestres Quadreny* (2001), *Jordi Cervelló* (2000), *Joan Guinjoan* (1999) i *Joan Lamote de Grignon (1872-1949)* (1998). Entre altres publicacions cal citar: *L'orgue a Catalunya: Història i actualitat* (2000), *68 compositors catalans* (1989) i *Música de tradició oral a Catalunya: Rituals de la vida i del curs de l'any* (1999).

2.1.8.1. CURS DE MÚSICA ANTIGA A CATALUNYA

A banda de les publicacions, aquest departament organitza cursos de música, en els quals la recerca interpretativa forma el nucli fonamental del curs. Amb aquesta finalitat com a prioritat pedagògica el més significatiu és el Curs de música antiga a Catalunya, titularitzat per la Secció de Música de la Conselleria de Cultura des del 1985 fins al 2000 i reprès sota l'organització de la Fundació Centre Internacional de Música Antiga (CIMA).

2.1.9. Les fundacions

La Fundació Itaca (Barcelona) amb la Fundació Xavier de Salas (Trujillo) van patrocinar el mes de maig del 2000 les Jornades sobre Patrimoni Musical a Catalunya, les quals tingueren lloc a Barcelona, al Cercle del Liceu, i van recollir en una publicació del 2001 els següents treballs inèdits encomanats: *Els arxius musicals de la Biblioteca de Catalunya*, *La Fonoteca de la Biblioteca de Catalunya*, *L'Arxiu del Museu de la Música*, *Fons Acadèmia Marshall*, *Fons Pau Casals*, *Enric i Eduard Granados*, *Fons Eduard Toldrà de la Biblioteca Balaguer*, *El Fons Isaac Albéniz*, *Els llegats musicals de l'Institut d'Estudis Ilerdencs*, *El Fons J. M. Ruera*, *El Fons R. Lamotte de Grignon*, *Fons M. Blancafort*, *Des de la Universitat de Barcelona*, *L'Arxiu de Montserrat* i *L'Arxiu de Narcisa Freixas*.

La Fundació CIMA, amb seu a Bellaterra, promou, amb la preparació de repertoris, l'edició discogràfica i l'edició de programes de concerts, una tasca de recerca indirecta, en la qual col·laboren sovint els musicòlegs catalans més destacats.

2.1.10. Congressos i jornades

Durant el primer trimestre del 2000, la Federació Sardanista de Catalunya, el Museu de la Música de Barcelona i la UPC convocaren les Jornades de Treball sobre la Tenora, amb motiu de la commemoració del cent cinquanta aniversari de l'instrument, adreçades a *luthiers*, intèrprets, compositors i professors d'universitat. La primera sessió tingué lloc a Figueres el 20 de maig del 2000 a la seu del Consell Comarcal de l'Alt Empordà, i la segona a Sant Boi de Llobregat, en el marc del festival Altaveu 2000. Es van enregistrar les diferents sessions, en les quals es recollí un material de gran interès organològic i etnomusicològic.

Es va anunciar que s'encarregaria als *luthiers* la presentació d'un prototip de tenora amb les millores que s'haguessin presentat com a conclusions de les Jornades. Malauradament, la Generalitat de Catalunya no va promoure cap publicació posterior dels resultats.

2.1.11. Altres

La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona publica, a voltes, en el seu *Boletín*, articles sobre temàtica musicològica, com ara «El comte de Savallà: un aristòcrata del Barroc i la seva música» (1995-1996) i «A propósito de *Déu vos salve Verge Imperial*, un canto monódico del misterio de Elche» (1997-1998).

Des d'una altra contrada, l'editorial alemanya Reichenberger ha tingut cura dels llibres *El humor en la música: broma, parodia e ironía: un ensayo* (2000) i *La música medieval en España* (2001), obra que, a més d'altres continguts, conté una part molt important de recerca de l'activitat musical catalana en aquesta època i que és sens dubte un referent indispensable per a qualsevol investigador.

La Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida convoca el Premi d'Investigació Musical Emili Pujol per homenatjar aquest musicòleg lleidatà i fomentar els estudis musicològics, camp en què l'insigne compositor i intèrpret acredità la seva capacitat investigadora. Aquest premi és actualment el més ben dotat d'Espanya destinat a la recerca musical, i la mateixa institució pren cura de la publicació de les obres guardonades. Amb el número 1 s'ha publicat l'obra guardonada el 2001, *Música vocal profana en el Madrid de Felipe IV: el libro de tonos humanos* (1656). El 2002 va ser guardonat el treball *Notació musical medieval catalana*, estudi encara inèdit que complementa i actualitza l'estudi iniciat per Higiní Anglès.

2.2. Conclusions

Podríem dir que si Felip Pedrell inicià els estudis de musicologia a Catalunya, Higiní Anglès els consolidà. La vàlua d'aquestes dues figures ha deixat una forta empremta en les generacions posteriors. Per tant, són d'obligada referència si hom vol bastir uns antecedents en el quefer musicològic català i oferir una línia esquemàtica que ens situï en l'ocupació musicològica avui a Catalunya. Si emprem la divisió de la musicologia proposada per Guido Adler en històrica i sistemàtica, a Catalunya, tot fent un ràpid recorregut, podem dir que pel que fa a la primera és la que ha guiat la major part d'investigacions i treballs, mentre que la segona podem dir que actualment està en alça. Diverses tesis i treballs ens ofereixen i avalen l'incipient posada en funciona-

ment de l'etnomusicologia, l'antropologia, la sociologia i altres disciplines humanístiques, per escometre d'una manera prou reeixida l'estudi de la realitat i el fenomen musical des dels seus diversos angles i aspectes.

Així, i més concretament, pel que fa a la musicologia històrica, cal dir que, quantitativament parlant, la majoria de les recerques han girat entorn de la temàtica religiosa i, en menor proporció, hi ha les de temàtica civil, per bé que aquestes darreres —estudis de simfonies, de sonates, d'obres per a tecla, etc.— comencen a despuntar, com també ho fan les temàtiques referents a l'època medieval i el Renaixement, seguides del Barroc i del classicisme. Pel que fa als segles XIX i XX, tot i que hi ha una mostra gens menyspreable de treballs, biografies, articles publicats i algunes tesis realitzades, aquests encara representen una porció migrada respecte a les anteriors temàtiques. No obstant això, podem dir que estan en curs diverses tesis i diversos estudis que de ben segur faran donar un tomb a la situació esmentada. Pel que fa a la musicologia sistemàtica, hom observa, tal com s'ha dit, una clara puixança dels estudis i treballs entorn de l'etnomusicologia, sigui treballada des dels seus aspectes de folklore musical i etnologia musical, com també des dels seus aspectes més urbans, com en el cas del jazz, la cançó o la música pop. Un impuls nou ha aportat una nova dimensió als treballs d'iconografia i organologia amb l'adopció de les tecnologies més recents.

Creiem encomiables, també, els esforços que estan duent a terme alguns dels etnomusicòlegs catalans per elevar la categoria científica de llurs estudis. Així, és en aquest sentit que malden per realitzar els contactes interdisciplinaris entre la musicologia tradicional i l'antropologia, la sociologia i la lingüística. Pensem que un dels àmbits disciplinaris que s'ha de potenciar és el referent a l'estètica i la filosofia de la música, car si bé des d'altres àrees de coneixement ja s'ha fet alguna inflexió o estudi en aquest camp, opinem, no obstant això, que calen recerques des de l'àmbit musicològic que tant des del vessant sincrònic com des del vessant diacrònic incardinin en la seva justa mesura aquestes disciplines. Quelcom semblant passa amb la musicologia i la física acústica, en què investigadors amb altres formacions han accedit a l'estudi del fenomen musical des de l'àmbit de les ciències nomològiques o fisiconaturals.

No pas menys importants són els treballs de recerca musical que molts estudiosos locals ens han ofert del fenomen musical. Malgrat tractar-se d'estudis d'àmbit reduït cal valorar-los com a esforços molt encomiables. Ens interessa subratllar que a pesar de l'economia i austeritat de mitjans —materials i formatius—, els estudiosos esmentats ens han obert les portes a molts investigadors per tal d'iniciar o prosseguir les nostres recerques musicològiques. La gran munió de dades documentals que

emergeixen dels seus treballs ens faciliten la tasca investigadora i ens brinden l'oportunitat de treballar a partir d'aquestes dades tot obrint noves vies de recerca.

En termes generals podem dir que a Catalunya la metodologia més emprada ha estat el positivisme. Si bé el positivisme —mètode filològic i historicista aplicat a la música— és emprat rigorosament com a metodologia a l'hora d'elaborar una investigació, les tendències d'anàlisi retòrica, de mètodes antropològics i sociològics, etc., són usades més com a possibilitat explicativa per a la interpretació del fenomen que s'estudia que com a veritables mètodes. Aquesta línia metodològica està unida, evidentment, a un ventall temàtic que abraça des de l'època medieval fins al segle XVIII; d'altra banda, les susdites temàtiques estan en consonància amb l'herència de la *Musikwissenschaft* que ens va llegar Higiní Anglès. Per contra, a mesura que ens apropem a les temàtiques de recerca a l'entorn de la segona meitat del segle XIX i evidentment al segle XX, hom observa que el pes del positivisme no és tan important, puix que les dades i documentació amb les quals un investigador treballa tenen més visat de fiabilitat —sigui perquè ens ha arribat l'original i/o una bona edició—, per la qual cosa el pes de l'estudi crític no és tan nuclear com en les recerques realitzades en temàtiques pretèrites. Amb tot i això, no volem pas dir que el positivisme ja no sigui vàlid; el que volem posar en relleu és que ens trobem enfront d'altres metodologies interpretatives que s'han desenvolupat per tractar temàtiques d'estudi més properes al nostre temps. En conseqüència, el que abans era un bagatge per interpretar els resultats ara s'erigeix com a veritable metodologia.

En iniciar el segle XXI podem constatar com la recerca musical ha transcendit el seu àmbit inicial, en el qual els investigadors treballaven exclusivament per incrementar el seu propi coneixement i el dels seus col·legues més propers, i ha retornat al seu principi generador, la música. L'objectiu principal de la recerca actual és subministrar recursos per a l'estudi, l'edició, la conservació i la interpretació del patrimoni musical. El musicòleg ja no treballa solament per avançar en el seu camí individual, sovint desconnectat de l'activitat musical, sinó que es veu obligat a donar respostes a les necessitats socials i artístiques, a l'activitat musical externa que el potencia i justifica. Així, la producció musical i sonora, l'edició de discs, llibres o partitures, els mitjans i la responsabilitat cultural envers un patrimoni, són els elements clau en el traçat del camí que la recerca musical ha de seguir, i des d'on ha de proporcionar nous recursos culturals.

Seria banal pensar en un plantejament de futur sense preveure l'indispensable formació d'especialistes que nodreixin un camp de recerca àgil, actual i útil. Si bé tant en el camp universitari com en el de les escoles superiors de música s'han incorporat en els darrers cinc anys programes d'estudis, els quals ga-

ranteixen la formació dels especialistes, tot i això, la formació no serà suficient si no es preserven els espais en què puguin defensar la seva activitat de les intrusions, afavorides, malauradament, per la manca de sensibilitat cultural i humanística de molts mitjans, centres de formació i administracions públiques.

L'esperit de recerca ha permeabilitzat moltes activitats quotidianes fins a tal punt que sovint en molts programes hom no és prou conscient de l'alt percentatge de metodologia investigadora abocat en el seu desenvolupament. És el cas de les biblioteques especialitzades i fonoteques (seccions de música, conservatoris i escoles de música), les quals treballen sovint en programes de catalogació de material musical que exigeix una especialització en el llenguatge escrit o en l'anàlisi i conservació del suport que va més enllà de la senzilla descripció i l'inventari dels fons processats.

Poques institucions han estat sensibles a la contemplació de l'art musical en el seu propi territori. Sortosament, l'IEC ha demostrat una visió realista i encertada respecte al paper de la música en l'activitat cultural, que ha motivat la petició de tractar la recerca musical des de seu propi espai, evitant les sempre inútils subsidiarietats, les quals arraconen aquesta part tan important de la nostra sensibilitat, percepció i conceptualitat sonora, d'un llenguatge universal independent de la parla. Sent conscients d'aquesta necessitat de la recerca musical, és indispensable que se'n faci promoció i se li doni el suport suficient per afrontar les responsabilitats de conservació, gestió i interpretació d'un patrimoni que necessita, d'una manera urgent, una actualització conceptual que ens condueixi a un correcte enquadrament jurídic, a fi de garantir la possibilitat d'accedir-hi i d'assegurar-ne el coneixement i el gaudi artístic.